

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Industrializace Krnova od 40. let 19. století do roku 1914

Magisterská diplomová práce

Stanislav Klívar

vedoucí práce: PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl veškerou použitou literaturu a prameny, s nimiž jsem pracoval.

V Olomouci, dne 29. 4. 2010

Obsah

Úvod	4
1. Krnov v 19. století	14
2. Tovární průmysl	20
2.1 Textilní továrny	25
2.2 Tiskárny	46
2.3 Ostatní továrny	50
3. Železnice	61
4. Školství	70
4.1 Odborná tkalcovská škola německá v Krnově	72
5. Vývoj počtu obyvatel	77
Závěr	81
Použité zkratky	83
Prameny a literatura	84
Resume	91
Anotace	92

Úvod

V jednom z mála článků věnovaných dějinám Krnova se můžeme dočíst následující: „*Je dobře známou skutečností, že na sklonku 18. a po celé 19. století patřil Krnov k nejproslulejším střediskům textilní výroby v českých zemích. Přesto se dodnes nedostalo krnovskému textilnímu průmyslu spolehlivého vypsání jeho dějin, i když důležitost a význam zdejšího textilu k tomu přímo vybízejí.*“¹ Tento článek byl zveřejněn v roce 1958. Ano, před více než padesáti lety! A od té doby se jemu podobných následovníků příliš nenašlo, ale o tom až v kapitole věnované literatuře a pramenům. Zaměříme se nyní na téma práce.

Jak je patrné z názvu, práce se zabývá industrializací Krnova, přičemž od začátku bylo mým hlavním cílem uchopit dominantní textilní průmysl na půdě Krnova jako možného hybatele civilizačních změn, které v 19. století probíhaly ve většině zemí nejen starého kontinentu. Když jsem se dějinami Krnova již v minulosti zabýval (má bakalářská práce byla věnována vývoji textilního průmyslu v Krnově od poloviny 19. století do roku 1948), zůstalo několik podnětů, které s sebou nesly další otázky: Jak se vlastně podílel textilní průmysl na proměnách Krnova? Jaká byla průmyslová skladba? Jak zde probíhal vývoj industrializace? Hned v úvodu je třeba objasnit základní pojmy, se kterými budu pracovat. Při nezbytné vulgarizaci můžeme nastínit základní koncept industrializace asi takto: Na počátku byla průmyslová revoluce, kterou zjednodušeně chápu jako proces zavádění strojů do výroby spjatý se vznikem velkých továren. S tím souvisí další významný prvek ve vývoji, vynález parního stroje a jeho následné využití při přechodu z výroby poháněné lidskou či zvířecí silou, popřípadě vodním pohonem, na výrobu poháněnou právě parním strojem, který ovlivňoval nejenom samotnou

¹ MYŠKA, Milan: Kdy vznikla nejstarší krnovská továrna? In: Krnovsko, č. 4, 1958, s. 10.

výrobu, ale měl i geografický dopad: „Působily při tom některé vlastnosti parního stroje. Pára se nejlevněji vyrábí ve velkém množství a energie musí být použita co nejbližší parního stroje. Proto nemohla být vzdálenost jednotlivých částí továren od parního stroje větší než 400 metrů. To byla maximální vzdálenost, na kterou se pomocí hnacích řemenů, hřídel a převodů dala přenášet síla parního stroje. Čím bylo více výrobních jednotek v daném prostoru, tím efektivnější bylo využití tohoto novodobého zdroje energie. Vznik velkých továren zaměstnávajících několik set zaměstnanců byl proto zcela přirozeným a nutným důsledkem použití páry jako zdroje energie.“²

Jako následující prvek nejen industrializace, a i významný symbol 19. století, který přímo souvisí s parním strojem, musíme zmínit železnici. Právě železnice dovezla do nově vznikajících továren nejen suroviny pro masovější výrobu, ale také dělníky, odvezla vyrobené zboží a především sama spotřebovala obrovské množství uhlí a železa, čímž jen stimulovala další průmyslový vývoj. Jedna z kapitol proto bude věnována železnici v Krnově.

S industrializačním procesem souvisí další pojem, totiž urbanizace: „Počátky urbanizace byly spojeny s industrializací, což dokládá těsná korelace mezi růstem počtu a koncentrací obyvatel ve městech a růstem pracovních příležitostí v průmyslu. Tato fáze se proto někdy označuje jako *industriální urbanizace*.“³ Jiná definice říká, že urbanizace je: „*historicky jedinečná transformace nejen osídlení, ale i všech stránek sociálního a kulturního života*,“⁴ což je definice, která je natolik obšírná a rozsáhlá, že se pod ní dají představit téměř všechny složky dějin. Ovšem tato práce nemá za cíl vysvětlovat, co je urbanizace, ale naopak doložit některé její fenomény na konkrétním příkladě města Krnova.

² HORSKÁ, P. - MAUR, E. - MUSIL, J.: Zrod velkoměsta. Praha – Litomyšl 2002, s. 30.

³ Tamtéž, s. 15.

⁴ Tamtéž, s. 8.

V práci se pokusím nastínit vliv textilnictví na život Krnova druhé poloviny 19. století. Jestli mělo vliv v především v této práci zmiňované průmyslové oblasti, nebo mělo význam i v jiných sférách života, zda byl nějaký dopad na politiku, demografii, urbanistický vývoj. To jsou základní otázky, na které se tato práce snaží odpovědět, nebo alespoň naznačit směr bádání, kterým by se toto mělo dále ubírat. Jsem si totiž dobře vědom rozsahu, který by z daných otázek mohl vyplynout.

Stěžejním cílem následujícího textu je snaha postihnout situaci v Krnově v době od čtyřicátých let 19. století (kdy se datuje první krnovská továrna) do roku 1914 (vypuknutí první světové války významně narušilo historický vývoj, proto je téma práce vymezeno právě tímto datem) s důrazem především na průmyslovou situaci ve městě. Mým záměrem není podat hospodářské dějiny města Krnova, mou snahou je nastínit některé hlavní aspekty krnovského průmyslu. Otázky živnostenská a zemědělská reflektovány nebudou. Klíčovými slovy nadále zůstávají industrializace a urbanizace, dva průvodní jevy nejen 19. století, protože je nutné zmínit, že oba jevy jsou procesy do současnosti neukončené. Prvotní snahou při zpracování koncepce této práce bylo ukázat Krnov především jako město, které, jednoduše řečeno, vyrostlo z textilního průmyslu. Budu se však snažit postihnout vývoj ve městě nejen z hlediska tohoto průmyslového odvětví, ale také pospojovat některé další aspekty s ním spojené. Přestože nebylo v žádném případě mou snahou předložit práci založenou na statistických výčtech, k čemuž mohou odkazovat obsažné faktografické údaje, nelze se jim vyhnout a jak vyplyne z textu později, myslím, že je přímo nezbytné je zde zmínit. Protože s těmito informacemi souvisí další problém, či spíše druhotný cíl mé práce, který vyplynul až z podrobnějšího zpracování tohoto tématu. Tímto sekundárním zájmem je problematika samotného zpracování dějin krnovského průmyslu, potažmo dějin Krnova 19. století obecně. A tedy hlavně proto zde budou shrnuty, doplněny a předloženy statistické

a faktografické informace. Zde je ovšem nutné zdůraznit, že se většinou jedná o původní informace archivního charakteru.

Literatura a prameny

Literaturu potřebnou pro mou práci můžeme pracovně rozdělit: jednak je to literatura regionální, na jejímž základě načrtnu hned v úvodu stručný obrázek o Krnovu 19. století, jednak je to literatura zabývající se základními teoretickými aspekty mé práce. Touto také začneme. Stěžejní odbornou literaturou pro mou práci je publikace I. Jakubce a Z. Jindry *Dějiny hospodářství Českých zemí*,⁵ která mapuje základní trendy ve vývoji hospodářství od počátků industrializace do konce trvání habsburské monarchie, jak je uvedeno v podtitulu knihy, a podává obecný výklad problematiky a celkovou situaci v monarchii. Kniha je vlastně jakousi kostrou mé práce, strukturou, pozadím, na jejíž nosné myšlenky se budu snažit naroubovat údaje konkrétního města, tedy Krnova. Kromě již výše citovaných pasáží z úvodu knihy je zde rovněž podrobnější vysvětlení pojmů průmyslová revoluce, industrializace a urbanizace a také jakési shrnutí různých koncepcí chápání těchto pojmů. Toto bylo velmi přínosné i pro mou práci, především při hledání základních pojmů dané problematiky. Druhou, neméně významnou monografií je publikace trojice autorů P. Horské, E. Maura a J. Musila *Zrod velkoměsta*.⁶ Kniha se zabývá problémem urbanizace, především vývojem urbanizace v Českých zemích (s drobným přihlídnutím k Evropě). I ona se pak v úvodu zabývá problematikou objasnění tohoto pojmu.

Teoretické zázemí práce v oblasti regionální literatury není příliš uspokojivé, odhlédneme-li od převážně obrazových publikací. Z této

⁵ JAKUBEC, I. - JINDRA, Z.: Dějiny hospodářství Českých zemí. Praha 2007.

⁶ HORSKÁ, P. - MAUR, E. - MUSIL, J.: Zrod velkoměsta. Praha – Litomyšl 2002.

vystupuje do popředí nedávno vyšlá dvojjazyčná kniha *Sdílné město* (s podtitulem *Krnovské textilky v pohledu památkové péče*) od M. Ryškové.⁷ Tato práce je sice poněkud jednostranně tematicky zaměřená, což se odráží především v popisné stránce architektonických prvků jednotlivých budov, ale na druhé straně zde můžeme nalézt téměř úplný výčet krnovských textilních továren s lokalizací jejich polohy na současné mapě Krnova, a ve stručnosti je zde zmíněna i historie jednotlivých podniků. Kniha je rovněž doplněna množstvím obrazového materiálu současného i historického původu. Velmi tak usnadňuje orientaci v současném Krnově a rozkrývá základní směry vývoje nejen krnovského textilnictví, ale dotýká se také stavební stránky Krnova. Monografií zaměřenou přímo na město Krnov je kniha dvojice autorů L. Zapletal a V. Blucha *Krnov* z roku 1969.⁸ Je až s podivem, že tato práce věnující se historii a geografii města nenašla svého aktuálnějšího následovníka. Pročítáme-li historickou část knihy od V. Bluchy, často se setkáme s odkazy na práci H. Schuliga *Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf*.⁹ Tato dosud nepřeložená německy psaná práce je snad nejobsažnějším shrnutím dějin Krnova od nejstarších dob až do doby jejího vzniku a pro poznání dějin celého krnovského regionu je podle mě zcela zásadní prací.¹⁰ Základní informace o Krnovu lze vyčíst rovněž z *Historického místopisu*.¹¹

Pramenná základna k dané problematice je většinou dostatečná, i když i zde narazíme na nejrůznější úskalí. Často velmi rozsáhlé fondy byly

⁷ RYŠKOVÁ, M.: *Sdílné město / A Communicative Town*. Ostrava 2008.

⁸ BLUCHA, V. - ZAPLETAL, L.: *Krnov*. Krnov 1969.

⁹ SCHULIG, H.: *Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf*. Troppau 1923. Heinrich Schulig (1849–1930) byl významný pedagogický a vlastivědný pracovník. Působil na školách v Bílovci a v Krnově. Své historické bádání zaměřil na oblast Krnovska a Kravařska. SCHULIG, H.: *Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf*. Troppau 1923, s. 683.

¹⁰ Ve výčtu knih věnujících se obecným dějinám této oblasti je nutné zmínit knihu: BIERMANN, Gottlieb: *Geschichte der Herzogsthümer Troppau und Jägerndorf*. Teschen 1874.

¹¹ Bartoš, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, svazek XIII. Olomouc 1994.

studovány formou četných sond v rámci vytipovaných položek v archivních pomůckách, které přinesly hledané informace i mnohá zklamání. Při hledání informací k danému tématu jsem bohužel bezúspěšně kontaktoval několik institucí (Ostravská univerzita v Ostravě, Slezská univerzita v Opavě, Technická univerzita v Liberci, Muzeum v Bruntále). V osobním jednání s několika archiváři jsem již byl úspěšnější, a tito byli neocenitelnými pomocníky při hledání především alternativních zdrojů informací, když obecně fungující postupy při zpracovávání tématu dějin průmyslu selhávaly (více viz níže).

Čerpal jsem z fondů Zemského archivu v Opavě (dále jen ZA v Opavě) a Státního okresního archivu v Bruntále se sídlem v Krnově (dále jen SOkA v Bruntále). Jak jsem se již zmínil, pramenného materiálu je zde dostatek, ovšem klíčovým problémem je jeho výpovědní hodnota, resp. využitelnost. V ZA v Opavě jsem pracoval s těmito fondy: Obchodní a živnostenská komora v Opavě (dále jen OŽK), Zemská vláda slezská Opava (dále jen ZVLS), Krajský soud Opava (dále jen KS). Jestliže se zabýváme dějinami průmyslu, nejvýznamnějším pramenem bývají výroční zprávy obchodních a živnostenských komor. OŽK v Opavě je velmi rozsáhlý fond, avšak právě výroční zprávy týkající se Krnova se dochovaly doslova v torzovitém stavu. Přes uváděný časový rozsah archivního materiálu 1867–1924 zde nejsou žádné relevantní informace pro zpracovávané téma.¹² Mimo tyto zprávy můžeme najít v archivní pomůcce také položku o statistických průzkumech, které se podle označení mají mimo jiné věnovat i průmyslu. Ovšem zde rovněž příliš neodpovídá časový rozsah, a tak jediné pro mě plnohodnotné informace jsou z roku 1907 a lze je shrnout do následující věty: Krnov byl v roce 1907 průmyslovým městem a žilo v něm v té době 14 623 obyvatel.¹³

¹² ZA Opava, fond OŽK Opava, inv. č. 380, sign. I d 11, karton 98.

¹³ ZA Opava, fond OŽK Opava, inv. č. 449, karton 163.

Druhým možným pramenem, hledáme-li informace shrnujícího rázu, je fond Zemská vláda slezská v Opavě (dále jen ZVIS). Zde v inventáři tohoto velmi rozsáhlého fondu skýtajícího téměř nepřeborné množství archivního materiálu s různou mírou vytežitelnosti, můžeme najít několik prospěšných položek, avšak i tyto mají svá omezení. Z těch víceméně souvisejících s tématem jmenujme např. velmi obsáhlý materiál k železnici, různým krnovským institucím (nemocnice, pošta, střední školy v Krnově). Podrobnější bibliografické zápisy budou u jednotlivých kapitol. Z významnějších jmenujme spisy nadepsané *Demografická statistika*,¹⁴ které velmi podrobně vypovídají o stavu obyvatel dané oblasti (počty, zdravotní stav obyvatelstva, profesní zaměření, sňatky, narození, úmrtí...), ovšem s jedním velkým omezením, informace se totiž vztahují k celému politickému okresu, nikoliv k samotnému městu Krnov. Jakýmsi doplněním firemních spisů fondu KS Opava mohou být tovární privilegia z fondu ZVIS. Pokud jde o archivní materiál, který by mohl obsahovat shrnující přehledy, je jejich vypovídací hodnota srovnatelná s výročními zprávami OŽK, tedy mizivá. Přesto je pro úplnost jmenujme: Evidenční kniha z roku 1851 obsahující částečný přehled o krnovském průmyslu,¹⁵ a také materiál nadepsaný *Zjišťování statistických údajů*.¹⁶ Vzhledem k absenci shrnujícího materiálu, který měl poskytnout základní přehled nejen o průmyslu, se situace notně zkomplikovala. Ovšem při bádání jsem narazil na jiný materiál hodný studia, a tak jsem nerezignoval na své zvolené téma a snažil se z něj vytěžit maximum. Jmenujeme především firemní spisy Krajského soudu v Opavě, ze kterých můžeme vyčíst základní přehled o krnovských firmách. Přestože je důraz kladen především na právní podstatu, která je samozřejmá vzhledem k povaze spisů, stačí to pro ucelený souhrn krnovských továren. A nejen jich,

¹⁴ ZA Opava, fond ZVIS Opava, inv. č. 1108, kartony 382 - 396.

¹⁵ Tamtéž, fond ZVIS Opava, inv. č. 87, evidenční kniha.

¹⁶ Tamtéž, fond ZVIS Opava, inv. č. 1025, kartony 183, 184.

pod Krajský soudem byly vedeny rovněž finanční instituce, kterým však v této práci nebude dán prostor. Dalším fondem je pak samotná OŽK v Opavě, ve které můžeme k dějinám průmyslu i Krnova obecně dohledat množství zajímavého materiálů. Jmenujme namátkou jen některé, např. spisy věnované železnici.¹⁷ Vzhledem k orientaci práce nesmí bez povšimnutí zůstat samostatné fondy jednotlivých textilních továren v Krnově. Tyto sice jsou svým materiálním rozsahem nevelké, ale jejich výpovědní hodnota je uspokojivá.

Druhým archivem, ve kterém jsem bádám, byl Státní okresní archiv (dále SOkA) v Bruntále se sídlem v Krnově. Zde jsem čerpal především ze dvou fondů: Archiv města Krnova (dále AM Krnov) a Okresní úřad Krnov (dále OÚ Krnov). I zde je nutné hned na začátku říct, že oba fondy byly postiženy povodní v roce 1997, a tak byly některé materiály zcela zničeny. Naštěstí se nejednalo o mnoho položek, a tak lze konstatovat, že v některých ohledech jsou oba fondy pozitivním překvapením a daly se v nich nalézt mnohé užitečné informace. Není jich málo, ba možná naopak. Fondy sice jsou uspořádané, ale někdy je šíře pojetí jednotlivých inventárních položek doslova obrovská. Konkrétně ve fondu Okresní úřad v Krnově je často pod jedním inventárním číslem uloženo několik desítek kartonů s velmi zešíroka pojatým popisem, např.: "*Zdravotní a hygienická péče, živnosti, obchod, průmysl, živnostenské školy, ochrana práce, pracovní řády, nezaměstnanost, věci stavební, technické a vodoprávní, doprava a spoje, trhy, cejchovní úřady, cizinecký ruch*,"¹⁸ zcela výjimečně s přípisem, co konkrétního v kartonu je. Navíc badatelskou práci občas znesnadňuje fakt, že složky v inventáři neodpovídají skutečnému archivnímu materiálu. Většinou nelze

¹⁷ ZA Opava, fond OŽK Opava, inv. č. 398, kartony 120–121. V tomto archivním materiálu se nenacházejí téměř žádné relevantní informace.

¹⁸ SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov, inv. č. 766, kartony 231-306.

zjistit, kde se hledaný materiál ve skutečnosti nachází. Velmi hojný je materiál k jednotlivým průmyslovým podnikům, ovšem i tento by potřeboval podrobnější inventární popis. Snažil jsem se proto čerpat především z konkrétnějšího archivního materiálu vytipovaného na základě studia archivních pomůcek. Příkladem takového jsou např. evidenční archy průmyslových podniků, které ve zkratce podávají informace o jednotlivých továrnách, a vhodně tak doplňují firemní spisy Krajského soudu. Co se týče fondu Archiv města Krnova, i zde se potýkáme s problémy podobného rázu. Pro značné množství archivního materiálu jsem byl často nucen postupovat metodou sond v rámci vytipovaného materiálu v archivních pomůckách, což ne vždy vedlo ke kýženému cíli. Podrobnější popis konkrétního studovaného archivního materiálu je uveden v úvodní pasáži každé z kapitol.

Pokud jde o samotnou metodiku a strukturu práce, lze si z literatury vytvořit jakýsi představu o Krnovu 19. století. Ten zde také bude v úvodní kapitole předložen, nicméně je velmi mezerovitý. Dané informace bylo nutné rozšířit v mnoha směrech, především z archivního materiálu. Po této úvodní teoretické pasáži následuje kapitola, která je zaměřena na vykreslení obrázku celkové průmyslové situace v Krnově ve druhé polovině 19. století je předložen přehled krnovských továren. Svým rozsahem a obsahem se jedná o nejucelenější představení krnovského průmyslu té doby. Z tohoto výčtu jsou také patrné základní rysy a směry vývoje krnovské průmyslové výroby. Částí kapitoly je také pasáž věnovaná krnovským tiskárnám. Zde je nutné říci, že regionální tisk obecně je velmi bohatým materiálem při poznávání historie. Studium tisku vycházejícího v Krnově by jistě podal podrobnější obrázek o historii Krnova druhé poloviny 19. století, ovšem nebylo v mých silách se tomuto plně věnovat, a tak přináším stručné informace o tisku, který v Krnově vycházel. Tento je doplněn stručnými informacemi o obsahu jednotlivých novin a jeho vývoji, který jsem zpracoval na základě sond do vybraných ročníků jednotlivých periodik.

Železnice má v historii 19. století své nezastupitelné místo, a proto je jí věnována pozornost i zde. Ačkoliv existuje poměrně kvalitní publikace o železnici v Krnově, bylo možné tuto doplnit o některé rozšiřující informace.¹⁹

Především s přihlédnutím k podstatě práce a zvýraznění jednoho z jejích aspektů (totiž snaha ukázat Krnov jako textilní město) je další kapitola věnována krnovskému školství. Ačkoli o obecném vývoji školství ve městě toho z důvodu téměř absence informativního materiálu příliš nezjistíme, pro tuto práci má zásadní význam část věnovaná Odborné tkalcovské škole. K této škole se dochoval bohatý archivní materiál seřazený do samostatného fondu a jistě by si zasloužil podrobnější zpracování.

Poslední kapitola je věnována vývoji počtu obyvatel. Tato faktografická část je opět nejucelenějším přehledem jednoho z aspektů historického vývoje, a proto zde má své nezastupitelné místo.

¹⁹ 130 let tratě Olomouc – Krnov – Opava. Krnov 2002.

Krnov v 19. století²⁰

Krnov měl na začátku 19. století zcela jinou tvář než dnes. Podoba města, která se utvářela po celá staletí, se měla rychle proměnit právě během 19. století. Nejvýraznějším prvkem, o který město přišlo, jsou bezpochyby městské hradby, a vlastně celkový systém opevnění. Město samotné vzniklo ve 13. století, hradební právo získalo ve stejné době. Toto středověké opevnění opravil a výrazně rozšířil Jiří Hohenzollernský roku 1529 v souvislosti s tureckým nebezpečím. Další posílení opevnění bylo spjato se švédskou posádkou, která ve městě pobývala od roku 1645 až do roku 1650, především různými zemními pevnostními prvky. V souvislosti s dalším tureckým nebezpečím byla kolem města zahájena výstavba bastionového opevnění, které tvořilo sedm bastionů se spojovacími kurtinami a jedním ravelinem na ochranu brány. Opevnění bylo zrušeno koncem 18. století a postupně během 19. století bořeno. Na místě bývalého opevnění byla zřízena okružní cesta kolem sadů. Do dnešní doby se z bývalého městského opevnění dochovaly jen různé části, například tzv. Švédská zeď.²¹ Pro bližší seznámení nejen s krnovským opevněním v polovině 19. století lze nahlédnout do katastrální mapy Krnova z roku 1836, kde je opevnění města jasně patrné.²² Ze stejné doby máme také údaj o počtu domů a obyvatel ve městě. Celé město (i s třemi předměstími – Horním, Hlubčickým a Opavským) obývalo 5 456 obyvatel, z toho 2 610 mužů a 2 846 žen.²³ Zda je v tomto výčtu zahrnuta také ke Krnovu trvale patřící osada Mariánské pole, nevíme.

²⁰ V této kapitole jsem čerpal zejména z: BLUCHA, V.: Historie Krnova. Krnov 1969 a SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923.

²¹ KUPKA, V. a kol.: Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2001, s. 434-435.

²² SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond AMK. Soubor map, katastrální mapa Krnova z roku 1836, inv. č. 1968.

²³ BLUCHA, V.: Historie Krnova. Krnov 1969, s. 28.

Pokud se chtěl někdo z Kostelce, Úvalna nebo Trmantic dostat do města, musel použít špatně udržovanou cestu táhnoucí se neproniknutelnou spleť, většinou ze dřeva postavených domků na předměstí, které stály až k hradebnímu příkopu.²⁴ Poté příchozí překročil kamenný most a dostal se k jedné ze tří bran (Horní, Hlubčická, Opavská),²⁵ mezi kterými se zvedala vysoká poplašná věž určená k držení strážce. Po projití se člověk dostal do vnitřních hradeb a tedy do samotného vnitřního města. Ulice byly na tehdejší dobu poměrně dobře dlážděné, po obou jejich stranách se na sebe hustě tlačily většinou jednopatrové domky z cihel a kamene. Středem města bylo samozřejmě velké náměstí, jehož výstavní domy svou zdobností čnely nad ostatními. Brány byly v deset hodin večer zavírány a ten, kdo žádal o vstup později, musel vrátnému, který bydlel ve věži, zaplatit stanovený obnos. Kromě tří hlavních bran mělo město ještě jednu postranní bránu zvanou „Fortna“, která vedla na severní stranu a směřovala k městskému hřbitovu.²⁶

Středověká podoba města vzala v 19. století rychle zsvě. Hradby, hradební zdi s jejich strážnými hláskami či hradební příkop mizely o to rychleji, o co déle byly budovány. V roce 1816 byly valy přeměněny v kvetoucí zahrady; kvůli stavbě říšské silnice v roce 1831 byla zbourána Opavská brána. Hlubčická brána byla stržena roku 1841. Poslední vnitřní brána padla roku 1872. Hradební příkopy byly v různých desetiletích, především však v osmdesátých letech 19. století, zasypávány za účelem získávání nových ploch. O bourání městských hradeb se dochovaly rovněž zajímavé archivní materiály, např. žádost soukenického mistra Josefa Kleina o udělení povolení udělat průchod v městské zdi poblíž jeho domu (č. p. 188)

²⁴ Město mělo silniční spojení s Opavou, Městem Albrechtice, Bruntál a Hlubčice. V textu uvedené obce byly na trasách těchto silnic. Další rozvoj spojený s výstavbou nových silnic je patrný z: SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 169-177.

²⁵ K bližší historii krnovských bran: KINZER, H., KÖNIGER, E.: Die Jägerndorfer Stadttore und ihre Geschichte. Jägerndorf 1927.

²⁶ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 298, parafrázovaný autorův překlad.

a zřízení přístřešku z roku 1863,²⁷ nebo žádost Josefy Alscherové, vdovy po továrníkovi, z roku 1864 o náhrady škod vzniklých při bourání městských hradeb. Alscherové byla nakonec přiznána náhrada 15 zlatých.²⁸

Pokud se týká obyvatel města, Schulig je v první polovině 19. století vykreslil s více než romantizujícím nádechem: *„Ti žili se svými starobylými zvyklostmi a zděděnými poznatky shodně s bezstarostným pokojem, pevně věříc, že tomu tak bude vždy. Své řemeslné živnosti provozovali s pilnou a starodávnou skromností a jejich jediným přáním bylo, aby je jejich ruční práce uživila, nic víc. Jejich duševní rozhled byl ohraničen stejně jako město ve svých hradbách. Rakouské měšťanstvo obecně si zachovávalo svou všestrannou odloučenost od světa jiných zemí, takže ani obyvatelé Krnova nezaslechli nic o tom jarním nádechu nových časů, které zavály z Francie a Anglie či od velkých německých básníků a myslitelů. Nešel jim na mysl boj proti tradičnímu starobylému nazírání na jiný svět - jiný život, jiné průmyslové poměry odpovídající velkým úspěchům lidského ducha.“*²⁹

Lidé se nejvíce věnovali obchodu a řemeslu; jen menší zlomek obyvatelstva se zabýval zemědělstvím a zahradnictvím. Daleko největšího významu dosahoval textilní průmysl. Textilní výroba byla spjata s městem dlouhá staletí, k bouřlivému rozvoji však došlo až v 19. století. Ve čtyřicátých letech 19. století byla Aloisem Larischem založena první textilní továrna s vodním pohonem v Kostelci, téměř současně následoval mlýn rovněž v Kostelci. Přestože se jednalo o ruční práci, i zde došlo k rychlé změně. V roce totiž 1862 dorazila železnice do nedalekých Hlubčic, a to zapříčinilo zlevnění uhlí. Samotnému Krnovu se dostalo napojení na

²⁷ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond AMK. Karton 652, inv. č. 1062, žádost Josefa Kleina.

²⁸ Tamtéž, žádost Josefy Alscherové.

²⁹ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 299, překlad autora.

Moravsko-slezskou centrální dráhu v roce 1872. „*Rychlostí bouře zahučelo údolím řeky Opavy železné potrubí s parou, aby se supěním a řinčením přivezl první vlak do města nejen blýskavé vagóny mnohovětvnaté železniční sítě, ale od severovýchodu sem dýmily vlaky začazené uhelným prachem jedoucí z bohatých pruskoslezských dolů, aby do údolí Jeseníků přivezly nejen svůj vlastní pokrm, ale i pokrm své doby – uhlí. Díky tomuto a podpoře železniční sítě, mělo město i předměstí páru, toho světovládajícího povýšence.*“³⁰

Větší dostupnost a nižší cena uhlí vedla mnohé krnovské podnikatele k instalování prvních parních strojů (s určitostí od šedesátých let) a ruční stávek začal být postupně nahrazován od počátku sedmdesátých let mechanickým ručním stavem, který nejprve zabíral jen zkusmé místo, aby však do počátku 20. století ruční stavy zcela vytlačil. Přínosem pro textilní průmysl bylo rovněž pozvolné ustupování jednotlivých továren (nejprve Eduard Förster) od produkce jen jednobarevných látek. Tento nově zaváděný způsob výroby vzorovaných látek našel své odbytiště i v alpských zemích.

I přes počáteční neoptimistickou situaci, kdy na začátku 40. let byli mnozí pláteníci bez práce, v roce 1847 dokonce došlo i k hladovým bouřím, které byly dovršením zhoršující se situace ve městě, nastal prudký vývoj výroby sukna. K tomu přispívaly nejen celospolečenské změny po roce 1848, ale především podnikatelské snahy emancipujících se krnovských podnikatelů a také příznivá poloha města. Vývoj významněji neovlivnily ani ekonomické krize zapříčiněné např. válečnými událostmi, ke kterým došlo v letech 1859 a 1866. Naopak nepříznivé celní poměry, které nastaly mezi lety 1873 a 1880 dalšímu rozvoji, neobyčejně uškodily a vyžadovalo značné úsilí a aktivitu, aby mohli podnikatelé začít znovu počítat s úspěchem. V posledních desetiletích 19. století přibývalo v Krnově mnoho továren.

³⁰ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 300-301, překlad autora.

Rozvinutý textilní průmysl vytvořil také podmínky pro vznik továrny na tkalcovské stavy. Mimo to byly v Krnově rovněž podniky dalších průmyslových odvětví. Vzrostl samozřejmě i počet dělníků, ti se začali sdružovat do různých spolků.³¹ Například v roce 1884 pracovalo v krnovských textilkách 3 000 dělníků.

Druhá polovina 19. století byla pak ve znamení nejen průmyslového, ale všeobecného rozvoje města. Nejen zájem o politické dění zapříčinil začátek vydávání prvních krnovských novin *Das Echo, ein Blatt zur Unterhaltung für geselliges Leben*. První číslo vyšlo 15. dubna 1851. V roce 1865 byla v Krnově zřízena plynárna, která osvětlovala vnitřní město. V roce 1879 přešla pod správu města Krnov.³² Zájem o minulost města vyústila v založení muzea v roce 1882 na žádost ředitele reálky Josefa Wünsche. Sbírkou byly ukládány v budově vyšší reálky (dnes gymnázium). Další muzeum otevřel Krnovský živnostenský průmyslový spolek v roce 1896. Nacházelo se v dnes již neexistující budově u kostela sv. Martina. Nejpozději od roku 1893 byl Krnov elektrifikován, o čemž svědčí nejenom seznam elektrických lamp na některých významných krnovských budovách z roku 1893, ale také např. plán další elektrifikace města o rok později.³³ K výstavbě elektrárny došlo v letech 1902–1903.

Rozšiřovalo se také spojení s okolním světem. Poštovní spojení z Vídně fungovalo pravidelně od roku 1804. Budova staré pošty se v Krnově nacházela kousek od nynějšího Hlavního náměstí. Telegraf doputoval v roce 1862. Telefonní spojení se Krnovu dostalo v roce 1890. První automobil ve městě vlastnil od roku 1904 majitel mlýna Gustav Kandler.

Rozvoj postupoval také na poli kulturním. V roce 1854 byla v Krnově otevřena nová budova divadla (dnes již neexistující budova vedle kostela

³¹ V roce 1863 vznikl Katolický dělnický a řemeslnický spolek. V roce 1871 založili svůj spolek textilní dělníci. Spolek českých dělníků Svornost vznikl v roce 1877.

³² SEDLÁČEK, K.: Plynárenství na Krnovsku. In: Krnovsko, č. 2, 1957, s. 12.

³³ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond AMK. Inv. č. 677, karton 678.

sv. Martina), počátky divadla jako takového jsou však mnohem dříve.³⁴ V 80. letech 19. století byl vystavěn nový sál v přístavbě hotelu Tiroler, kam se divadelní společnost přestěhovala. První filmové promítání bylo v Krnově v roce 1897, kde se promítaly „živé obrázky“ v soukromém bytě v dnešní Hobzíkově ulici.³⁵

Jakýmsi završením vývoje a dokladem bohatství města byla výstavba městské radnice v letech 1901–1903.

³⁴ RUML, Oldřich: O začátcích divadla v Krnově. In: Krnovsko 8/1959, s. 12-13.

³⁵ Z počátků filmových představení v Krnově. In: Krnovsko 1/1957, s. 13.

2. Tovární průmysl

Podstatnou část práce měla již od počátku zpracovávání tématu tvořit právě tato kapitola. Nejen vzhledem k samotnému tématu industrializace, ale především s důrazem na formování pohledu na Krnov druhé poloviny 19. století. Po přečtení základního přehledu krnovských továren nám musí nutně vytanout na mysli průmyslová charakteristika Krnova.

Přestože je větší část této kapitoly věnována výčtu továren (někdy jsou takto v literatuře a archivních pramenech označovány i menší podniky s několika zaměstnanci, budu se však držet tohoto označení), jde o informace pro tuto práci zásadního významu, v podstatě nezpracované, a tak je jejich umístění zde nejen žádoucí, ale i nezbytné pro další badatelské účely.

Pokud jde o heuristické hledisko této kapitoly, jen doplním úvodní stať o pramenech. Čerpal jsem především z fondu Zemského archivu v Opavě (dále jen ZA) Krajský soud v Opavě (dále jen KS), kde lze z firemních spisů vyčíst základní informace týkající se především právní stránky jednotlivých továren. Tímto jsem se snažil alespoň částečně zacetit mezeru po absenci výročních zpráv Obchodní a živnostenské komory v Opavě (dále jen OŽK). Tyto bývají obvykle velmi přínosným pramenem, ale jak jsem již zmínil, v konkrétním fondu OŽK v Opavě kýžené informace z výročních zpráv chybějí. Ze ZA Opava jsem ještě čerpal z fondu Zemské vlády slezské (dále jen ZVIS). A nutné je zmínit také existenci samostatných fondů některých textilních továren. Velmi bohatý na informace průmyslového charakteru se jeví fond Státního okresního archivu v Bruntále se sídlem v Krnově (dále jen SOkA), avšak i zde narazíme na zásadní problém. Informace shrnujícího charakteru o průmyslu v Krnově opět chybí; buďto se nedochovaly již z dob dávnějších, popřípadě byly zničeny při povodni v roce 1997. Nicméně v inventářích dvou zásadních fondů Archiv města Krnova (dále AM Krnov)

a Okresní úřad Krnov (dále OÚ Krnov) lze nalézt nejednu položku, která poukazuje na informace, které by se mohly týkat průmyslu. Vzhledem k povaze tohoto materiálu a především jeho rozsahu (desítky kartonů jsou nadepsány obecně nekonkrétním názvem, za všechny jmenujme např.: *Zdravotní péče a hygiena, živnosti a obchod, průmysl, živnostenské školy, ochrana práce, pracovní řády, ..., věci stavební, doprava, spoje, cizinecký ruch*).³⁶ Takových inventárních položek je v archivních pomůckách více, často tak bylo nutné postupovat formou sond, které s větším či menším úspěchem přinesly požadované informace.

Při zpracovávání této kapitoly jsem tedy vycházel především z firemních spisů KS Opava, které jsem doplňoval základními informacemi z přehledu továren, které ve své knize uvádí H. Schulig, a konfrontoval je s knihou M. Ryškové, v případě textilních továren lze některé informace vyčíst i z jejich samostatných fondů. Vzhledem k faktu, že některé továrny jsem ve fondu KS v Opavě nedohledal, zůstávají obsahově nejucelenějším a bohatým pramenem bezesporu evidenční archy jednotlivých továren, které byly zařazeny do fondu OÚ Krnov, z nichž můžeme zjistit ledacos zajímavého.³⁷ Bohužel tyto archy nejsou datovány, avšak vzhledem k povaze zaznamenaných informací lze předpokládat, že vznikly někdy kolem roku 1910. Obecně je pak nutné říci, že čím dále jdeme do historie, tím je informací méně. Co všechno tedy můžeme z evidenčních archů vyčíst? Kromě základních informací o továrně, jako jsou název, majitel, adresa, předmět činnosti, datum zapsání do firemního rejstříku (zde dochází k prvnímu problému, při konfrontaci různých pramenných zdrojů občas nacházíme odlišné informace). Zajímavé jsou informace technického rázu, ať

³⁶ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov, inv. č. 766.

³⁷ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, inv. č. 284 - 336.

jde již o samotný popis provozu, vybavení továrny, pohon továrny, počet zaměstnanců, většinou s detailnějším rozpisem, kolik pracovníků připadlo na konkrétní úsek provozu. Pokud jde o zaměstnance, můžeme vyčíst informace týkající se například vyúčtování práce, jestli byli odměňováni hodinovou nebo úkolovou mzdou, případné srážky ze mzdy, datum výplaty, jak to bylo s případnou výpovědí, ubytováním, jaká byla jejich pracovní doba, jak to bylo s prací v nedělích a svátcích.

Tento materiál umožňuje udělat si představu o životě v krnovské továrně na začátku 20. století. Začneme nemocničními pokladnami. Zde je již patrný dopad rozvoje sociálního zákonodárství, který můžeme datovat zejména do osmdesátých let 19. století. Ten souvisí především s předem stanovenými pracovními podmínkami v továrnách, či se základy sociálního zabezpečení.³⁸ Většina krnovských zaměstnanců byla pojištěna u některé z těchto nemocničních pokladen: Gewerbliche Krankenkassa, Allgemeinde Arbeiter Krankenkassa, Bezirkskrankenkassa in Jägerndorf, Arbeiten Krankenkassa der Textil Industrie Jägerndorf, přičemž u poslední jmenované byla pojištěna více než polovina všech průmyslových podniků.³⁹ Našli se ovšem i podniky, které měly svou vlastní nemocenskou pokladnu: Johann Horny: Betriebskrankenkassa der firma Johann Horny.⁴⁰ Stejně tak továrna na varhany bratří Riegrů: Betriebskrankenkassa.⁴¹ Firma Samuel Loewy byla pojištěna hned u dvou nemocničních pokladen: Arbeiten Krankenkassa der Textil Industrie Jägerndorf a Bezirkskrankenkassa in Jägerndorf.⁴² Rovněž také firma Antonin Pollak byla pojištěna u dvou institucí: Bezirkskrankenkassa a Allgemeinde Arbeiter Krankenkassa⁴³ Pokud jde

³⁸ Podrobněji k této problematice: JAKUBEC, I. - JINDRA, Z.: Dějiny hospodářství Českých zemí. Praha 2007, s. 67–69.

³⁹ SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, inv. č. 284 - 336.

⁴⁰ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 301.

⁴¹ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 318.

⁴² Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 314.

⁴³ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 316.

o výši příspěvku jednotlivých zaměstnanců do těchto pokladen, většinou se setkáme jen s nekonkrétní informací, že zaměstnanci do pokladny přispívali, ovšem bez udání konkrétní výše odváděné částky. Někdy je údaj přesnější, respektive v několika případech se objevují odvody ve výši 2% mzdy (Ernst Schmidt, F. Schrader, H. a F. Steuer, Otto Peschke, Bratři Kulkové). Výjimku tvoří firmy Julius Götzl, a Sigfried Gessler jejichž zaměstnanci do nemocenských pokladen nepřispívali. Pokud jde o jiné srážky ze mzdy, jedná se především o předem dohodnuté pokuty, jejichž vybírání měl na starosti nejčastěji mistr, popřípadě vedoucí provozu. Často byly tyto pokuty dávány do jakéhosi zaměstnaneckého podpůrného fondu. Pokud jde o samotné datum výplaty mzdy, připadalo toto většinou na sobotu večer (v továrně Franze Kurze již v pátek),⁴⁴ den po vyúčtování práce. Výplata byla týdenní, kromě Hohlbaumovy továrny, kde byla mzda vyplácena každých 14 dní.⁴⁵ Ovšem najdou se i případy, kdy vyúčtování a výplata připadly na stejný den, tedy sobotu. Jestliže se podíváme na rozdíly v odměňování zaměstnanců hodinovou nebo úkolovou mzdou, můžeme vyvodit několik obecných závěrů: pokud se jedná o textilní továrnu, ve všech případech byli odměňováni úkolovou mzdou tkalci, někdy také přadláci. Naopak kupříkladu barvířům či zaměstnancům apretur bylo placeno dle počtu odpracovaných hodin. Tarifní limity byli nejčastěji sjednávány přímo při nástupu do práce, najdou se však i výjimky, kdy byl tarif stanoven až po nějaké zkušební lhůtě (např. Franz Gabler - týdenní lhůta,⁴⁶ stejná lhůta rovněž Rudolf Richter,⁴⁷ továrna bratří Riegrů - 14denní lhůta).⁴⁸ Toto platilo i u netextilních závodů. Jestliže se podíváme na pracovní dobu z širšího hlediska, většina podniků měla celoroční provoz, ale najdou se i výjimky (Eduard Frank - cihelna - od

⁴⁴ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, inv. č. 308.

⁴⁵ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 334.

⁴⁶ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 291.

⁴⁷ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 320.

⁴⁸ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 318.

začátku května do konce října;⁴⁹ Josef Hartel - cihelna - od května do září;⁵⁰ rovněž stavební firma téhož majitele fungovala nepravidelně, bez bližšího určení konkrétních měsíců;⁵¹ Ernst Latzel - pila - uvádí provoz 8 měsíců v roce).⁵² Pracovalo se od pondělí do soboty, převážně v denních hodinách (v továrně na ječné kroupy Franze Grögera se pracovalo i v noci,⁵³ rovněž v mlýnu Gustava Kandlera).⁵⁴ V noci byla v provozu rovněž městská plynárna. Naopak elektrárna pracovala jen v denních hodinách).⁵⁵ V neděli se většinou nepracovalo, ale záleželo na uzpůsobení závodu (např. cihelny musely při procesu vypalování cihel pochopitelně fungovat nepřetržitě). Pracovní doba se v průměru pohybovala v rozmezí 11 - 12 hodin, přičemž ve všech továrnách byla předepsána hodinová pauza, v některých podnicích byly i další, většinou půlhodinové přestávky během dne. Téměř moderní délkou pracovní doby se mohla pochlubit firma Victora Paulera, tato byla od 7:30 - 16:30, přičemž hodinová polední přestávka byla zachována.⁵⁶ Opět podle druhu činnosti se během polední pauzy přerušoval provoz. Výjimkou byl mlýn Franze Hornyho, kde byla nepravidelná pracovní doba.⁵⁷ V některých případech byla rovněž pracovní doba limitována i ročním obdobím (např. Ernst Latzel - v zimě se pracovalo o 2 hodiny méně než v létě a to v obou Latzelových závodech - i v cihelně i v pile).⁵⁸ Pokud jde o práci ve sváteční dny, tato byla častější než práce v neděli, přičemž často se setkáme s tvrzením, že ve svátcích se pracovalo dle potřeby. Toto se objevuje i u práce v neděli, avšak v mnohem menší míře. Některé z těchto informací lze vyčíst nejen z evidenčních archů, ale také z pracovních řádů jednotlivých

⁴⁹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, inv. č. 290.

⁵⁰ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 296.

⁵¹ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 297.

⁵² Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 312.

⁵³ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 295.

⁵⁴ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 303.

⁵⁵ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 335 a 336.

⁵⁶ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 315.

⁵⁷ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 300.

⁵⁸ Tamtéž, evidenční arch firmy, inv. č. 312, 313.

továren. Tyto se pravděpodobně dochovaly, protože na některé jsem narazil v rámci studia vytipovaného archivního materiálu.⁵⁹ Ovšem je nutné zmínit, že při konfrontaci nalezených pracovních řádů a evidenčních archů jednotlivých továren jsou základní informace uvedeny v evidenčních arších.

V další části bude následovat přehled krnovských firem vypracovaný na základě zmiňované literatury a pramenů. Názvy textilních továren jsou uváděny podle M. Ryškové, v případě, že Ryšková tuto firmu neuvádí, je název firmy omezen na jméno továrníka, nejčastěji zakladatele. V některých případech se rovněž nepodařilo daný podnik lokalizovat.

2. 1 Textilní továrny

- Alois Larisch a synové, továrna na vlněné zboží

Krnovskému továrníkovi a později také starostovi Aloisi Larischovi a jeho firmě je věnováno mnoho prostoru nejen v monografii Michaely Ryškové, ale rovněž i Milan Myška se jím a jeho továrnou zabýval.⁶⁰ Velmi pravděpodobnou příčinou je dostatek dochovaného materiálu, neboť narozdíl od ostatních krnovských továren, tato vydala u příležitosti svého stého výročí publikaci nejen o firmě samotné, ale rovněž o celé rodině Larischů.⁶¹ Oba z výše uvedených autorů z publikace čerpají. Zaměřím se především na nejzákladnější informace. Pro podrobnější informace odkazuji na literaturu.

⁵⁹ Např. pracovní řád továrny Bratři Kulkové: SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Živnosti, obchod a řemesla, továrny. Inv. č. 627, karton 20. Zde nalezen rovněž pracovní řád Hohlbaumovy továrny. Tento se dochoval také v: SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Živnostenské záležitosti, inv. č. 643, karton 61. V tomto kartonu nalezeny i pracovní řady dalších továren.

⁶⁰ MYŠKA, Milan: Kdy vznikla nejstarší krnovská továrna. In: Krnovsko, 1958, č. 4, s. 10-11.

⁶¹ 100 Jahre Alois Larisch & Söhne Schafwollwarenfabrik Jägerndorf, 1831-1931. Jägerndorf 1931.

Alois Larisch získal svůj výuční list v roce 1831, o rok později vybudoval svou první provozovnu (ruční tkalcovna, prádelna a barvírna sukna) v bývalém hostinci, dům č. p. 157 (později Radniční náměstí 33).⁶² V roce 1841 koupil Larisch prádelnu vlny v Kostelci za 1050 zlatých, roce 1848 zde instaloval pravděpodobně v Krnově první parní stroj. Prádelnu měl až do roku 1869, kdy ji prodal soukenickému cechu. V roce 1854 byla do firemního rejstříku KS zapsána firma pod názvem Alois Larisch.⁶³ Mezitím docházelo k neustálému, především stavebnímu, rozvoji továrních objektů. V roce 1862 nechal Larisch vystavět novou tovární budovu (dnešní Řiční okruh 12) a rovněž zde nechal nainstalovat parní stroj. I když Ryšková a Myška uvádějí právě toto datum jako užití prvního parního stroje v Krnově, firemní publikace uvádí jako první parní stroj ten v kostelecké prádelně. Vzhledem k tehdejší pravděpodobné geografické odloučenosti Kostelce (dnes jedna z místních částí plně integrovaná do města) lze ovšem předpokládat, že první parní stroj v samotném městě Krnově byl právě ten z roku 1862. V roce 1863 byla firma vedena jako veřejná obchodní společnost, v roce 1868 byli veřejnými společníky Alois Larisch starší, Alois Larisch mladší a Carl Larisch. V roce 1871 ze společnosti vystoupil Alois Larisch sen. V roce 1875 přistoupil jako obchodní společník Rudolf Larisch.⁶⁴ V 80. letech došlo k významnému stavebnímu rozvoji továrny, ale také k výstavbě tří vil majitelů firmy. Firma dále získala další obytné domy v Krnově.⁶⁵ V roce 1890 vystoupil z firmy Alois Larisch mladší.⁶⁶ Carl Larisch zemřel v roce 1899, vedení firmy převzal Rudolf Larisch. V roce 1905 se prokuristkou firmy stala Rudolfova manželka Clementine, o tři roky později rovněž jejich syn Rudolf Larisch mladší a v roce 1909 další syn Hermann. V roce 1911

⁶² 100 Jahre Alois Larisch & Söhne Schafwollwarenfabrik Jägerndorf, 1831-1931. Jägerndorf 1931, s. 14.

⁶³ Tamtéž, s. 18.

⁶⁴ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A IV 116.

⁶⁵ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 27-29.

⁶⁶ 100 Jahre Alois Larisch & Söhne Schafwollwarenfabrik Jägerndorf, 1831-1931. Jägerndorf 1931, s. 29.

přestali být oba synové prokuristy a stali se veřejnými společníky, v roce 1914 se prokuristkami staly jejich manželky Euphemie a Margarethe.⁶⁷ O tom, že se jednalo o jednu s největších krnovských textilních továren svědčí mimo jiné také fakt, že provoz továrny zajišťoval kolem roku 1910 parní kotel o výkonu 350 HP. Firma fungovala až do 40. let, kdy byla začleněna do národního podniku Karnola.⁶⁸

- Bratři Kulkové / Krnovská továrna na sukna

Firma byla zapsána v roce 1896 jako veřejná obchodní společnost, společníky byli Julius Kulka a Alfred Kulka.⁶⁹ Firma vlastnila dva závody, starší továrnu Josefa Alschera synové - tu založili Josef Alscher a Anton Wilsch již v 50. letech 19. století, do firemního rejstříku byla zapsána v roce 1862.⁷⁰ Ze stejného roku rovněž pochází nová tovární budova a také instalace parního stroje.⁷¹ Ten měl výkon 80 HP, provoz rovněž zajišťovala vodní turbína o výkonu 30 HP.⁷² Továrna sídlila na ulici Na Ostrově 1229/1 (dříve Insel / Ostrov),⁷³ kde byla přádelna, barevna a úpravna. V roce 1902–1903 byly vybudovány nové objekty tkalcovny při ulici 9. května 527/2 (dříve Klosterhofgasse),⁷⁴ podle projektu stavitele E. Latzela.⁷⁵ V továrně byl umístěn parní stroj o výkonu 80 HP.⁷⁶ V roce 1901 byla uzavřena manželská smlouva mezi Juliem a jeho chotí Margarethou, rozenou Schickovou. V roce 1913 přešel provoz továrny pod firmu Jägerndorfer Tuchfabriks-

⁶⁷ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A IV 116.

⁶⁸ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 309.

⁶⁹ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Ges II 178.

⁷⁰ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 346.

ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Ges II 178.

⁷¹ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 46.

⁷² SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 283.

⁷³ Tamtéž, evidenční arch firmy, sign. 283.

RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 46.

⁷⁴ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 74.

⁷⁵ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 277.

⁷⁶ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 307.

Aktiengesellschaft (Krnovská továrna na sukna, a. s.), samotná firma Kulkových zanikla.⁷⁷

- Franz Richter, továrna na vlněné zboží

Na Opavské ulici 61 (dříve Troppauerstraße) vznikal v 60. letech areál firmy Eduarda Förstra. Přestože byla firma zapsána až v roce 1864,⁷⁸ tovární budovy vznikaly již v letech 1861–1862.⁷⁹ V roce 1876 přešla firma do rukou Franze Richtera,⁸⁰ v roce 1882 se prokuristou firmy stal Franz Richter mladší. V roce 1888 se firma stala veřejnou obchodní společností, jejími společníky byli Franz Richter starší a jeho synové Franz, Konrad a Alois Richterovi. V roce 1890 byl výrobní areál podle projektu Eduarda Franka rozšířen o kotelnu a novou strojovnu parního stroje.⁸¹ Franz Richter starší ze společnosti v roce 1893 vystoupil. V roce 1898 zemřel Conrad Richter.⁸² Kolem roku 1910 byly stroje poháněny kromě vodní turbíny také parním strojem o výkonu 60 HP.⁸³ Firma zanikla v roce 1939.

- Franz Czerny, továrna na vlněné zboží

Firma byla založena v roce 1863,⁸⁴ kdy Franz Czerny převzal dřívější cechovní továrnu s vodním pohonem. Tato se postupně vyvíjela z počáteční živnosti v moderní továrnu na výrobu velmi kvalitních, v celém světě vyhledávaných pánských pláštěv, oblekových látek a módního zboží z ovčí

⁷⁷ Ve stejném roce je akciová společnost Krnovská továrna na sukna zapsána do obchodního rejstříku. Samotný vznik firmy se datuje do roku 1895. ZA Opava, fond OŽK Opava. Inv. č. 1340, karton 805.

⁷⁸ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A II 182 b.

⁷⁹ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 92-93.

⁸⁰ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 346.

⁸¹ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 92.

⁸² ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A II 182 b.

⁸³ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 319.

⁸⁴ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 346.

vlny, pánských moltonů, ševiotů a fresek.⁸⁵ V roce 1881 byla firma zapsána do firemního rejstříku. V roce 1889 přistoupil do veřejné obchodní společnosti Alois Larisch mladší.⁸⁶ Oba společníci měli stejná práva. Od roku 1909 zůstal jediným majitelem firmy Larisch. Podle zápisů v písemnostech lze předpokládat, že Franz Czerny zůstal v továrně jako jeden z úředníků.⁸⁷ V roce 1912 byla továrna stavebně rozšířena,⁸⁸ její provoz zajišťovala dvojice agregátů (vodní turbína, parní stroj), každý o výkonu 30 HP.⁸⁹ Ve čtyřicátých letech 20. století byla začleněna do národního podniku Karnola Krnov.

- Karl & Ferdinand Göbel / Otto Peschke, továrna na sukna

Továrna sídlila jednak na Říčním okruhu 16 (dříve Opparing), kde měla samotnou výrobu sukna a na Šmeralově ulici 16 (dříve Göbelgasse / Soudní), kde byla umístěna barvírna.⁹⁰ V roce 1868 ji založili Karl a Ferdinand Göbelovi.⁹¹ Uváděný výkon parního stroje továrny byl 60 HP.⁹² Ve 20. letech 20. století ji provozoval Ottokar Peschke.⁹³

- Josef Steuer, továrna na sukna

Továrna byla založena Jakobem Kronsteinem, sídlila na Petrovické ulici 7 (dříve Petrowitzerstraße), Schulig uvádí rok založení 1867 a rovněž zmiňuje informaci o tom, že továrna v roce 1871 vyhořela.⁹⁴ Pak přešla do vlastnictví firmy Josef Steuer. V roce 1906 měla vlastní přádelnu, tkalcovnu,

⁸⁵ ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 801, inv. č. 1337.

⁸⁶ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A II 105.

⁸⁷ ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 801, inv. č. 1337

⁸⁸ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 346.

⁸⁹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 285.

⁹⁰ Tamtéž, evidenční arch firmy, sign. 293.

⁹¹ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 346.

⁹² SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 293.

⁹³ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 60.

⁹⁴ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 346.

barvírnu a úpravnu, stroje poháněl parní stroj o síle 120 HP.⁹⁵ Ve 20. letech 20. století již byla továrna ve vlastnictví krnovského průmyslníka Aloise Hoffmanna.⁹⁶

Se jménem Aloise Hoffmanna je spjata ještě jedna továrna, ovšem nemáme o ní žádné podrobnější informace než ty, které uvádí H. Schulig: továrna sídlila na Hlavním náměstí 1873/4 (dříve Franz Josefs Platz / Rathausplatz), a jednalo se o dřívější knížecí mlýn s vodním pohonem, od roku 1869 byl provoz modifikován na továrnu na sukno.⁹⁷

- Johann Horny, továrna na sukna

Firma Johanna Hornyho sídlící na Opavské ulici 43 (dříve Troppauerstraße)⁹⁸ byla úředně zaprotokolována v roce 1863, v roce 1869 byla udělena prokura firmy synu Heinrichovi Hornymu. V roce 1882 byla firma zapsána jako veřejná obchodní společnost, jejímiž společníky byli Johann Horny starší, Johann Horny mladší a Heinrich Horny. V roce 1909 byla udělena kolektivní prokura Ludwigu a Hansovi Hornymu. Ve stejném roce rovněž zemřel Heinrich Horny. V roce 1910 se stal jediným majitelem firmy Ludwig Horny, jejím prokuristou se na dobu přibližně jednoho roku stal továrník Franz Wlačil. V roce 1912 se kolektivními prokuristy stali Ludwigova manželka Julie rozená Larischová a tovární účetní Leopold Scheuer.⁹⁹ Továrna byla v té době vybavena nejen elektřinou, ale také parním strojem s výkonem 40 HP.¹⁰⁰

⁹⁵ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 298.

⁹⁶ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 106.

⁹⁷ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 347.

⁹⁸ Tamtéž, s. 347

⁹⁹ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 150.

¹⁰⁰ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 301.

- Franz Kurz / Theodor Flemmich, továrna na sukna

Firma sídlící na ulici Barvířská 1 (dříve Farbhausgasse 2) byla založena Franzem Kurzem v 50. letech 19. století.¹⁰¹ Do firemního rejstříku byla zapsána v srpnu 1870,¹⁰² od roku 1908 byla firma v majetku Theodora Flemmicha.¹⁰³ Protože textilka patřila k největším v Krnově a potřebovala stále nové a nové prostory, byly tovární budovy několikrát prodlužovány – v letech 1892–1899, stavbu zajišťovala firma J. Hartela.¹⁰⁴ V roce 1906 měla přádelnu vlny, niťárnu, tkalcovnu se 150 mechanickými stavby, barevnu a úpravnu.¹⁰⁵ Pohon zajišťoval parní kotel o výkonu 160 HP, továrna byla rovněž vybavena elektrickým osvětlením.¹⁰⁶ Firma byla z firemního rejstříku vymazána v roce 1930.

- Johann Chlupaczek a syn, továrna na vlněné zboží

Firmu sídlící na ulici Textilní 188/6 (dříve Lidogasse 8) založil Ernst Seidel v roce 1872.¹⁰⁷ V roce 1889 přešla firma do rukou Johanna Chlupaczka, zapsána byla v roce 1892. V roce 1911 byla již firma vedena pod názvem Johann Chlupaczek & Sohn jako veřejná obchodní společnost, jejími společníky byli Johann Chlupaczek a Alois Chlupaczek, přičemž Alois se ve vedení firmy pohyboval již od roku 1898.¹⁰⁸ Kolem roku 1910 byl uváděnou hnací jednotkou parní stroj o výkonu 150 HP.¹⁰⁹

¹⁰¹ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 77.

¹⁰² ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 20a, K 22.

¹⁰³ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 347.

¹⁰⁴ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 275.

¹⁰⁵ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 77-78.

¹⁰⁶ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 308.

¹⁰⁷ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 347.

¹⁰⁸ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A IV 89 a.

¹⁰⁹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 286.

- Alois Flemmich / Emil Chmel, továrna na vlněné zboží

Továrnu sídlící na Náměstí Minoritů 20 (dříve Minoritenplatz) založil v roce 1874 Alois Flemmich.¹¹⁰ V roce 1883 byla přistavena barvírna.¹¹¹ V roce 1906 byla již firma v rukou Emila Chmela.¹¹² V tomto období byla továrna vybavena parním strojem o výkonu 80 HP.¹¹³

- Anna Chmel, přádelna a pletárna

Se jménem Emila Chmela je spojena ještě jedna továrna. Touto byla firma zapsaná v roce 1898,¹¹⁴ předmětem podnikání byla výroba sukna, sídlila na ulici Čs. armády 595/14 (dříve Bennischerstraße / Benešovská).¹¹⁵ Velmi pravděpodobně však vznikla mnohem dříve, Schulig uvádí rok 1883, kdy ji založil Hugo Heide.¹¹⁶ V roce 1901 se stala prokuristkou firmy Chmelova manželka Anna, po smrti manžela v roce 1910 vystupovala jako majitelka firmy.¹¹⁷

- Franz Wlačil, továrna na vlněné módní zboží

Tato firma sídlící na Hlubčické ulici 8 (dříve Leobschützerstraße) byla zapsána v roce 1888,¹¹⁸ její vznik však sahá do roku 1883.¹¹⁹ Tovární objekty byly rozšiřovány v letech 1889–1890, k rozšíření hlavní budovy na čtyřpodlažní došlo v roce 1912.¹²⁰ Z té doby je znám také výkon parního

¹¹⁰ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 347.

¹¹¹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 289.

¹¹² RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 56.

¹¹³ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 287.

¹¹⁴ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Jd IV 15.

¹¹⁵ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 67.

¹¹⁶ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 347.

¹¹⁷ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Jd IV 15.

¹¹⁸ Tamtéž, firemní spis, sign. A II 50.

¹¹⁹ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 347.

¹²⁰ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 109-110.

stroje 60 HP a rovněž počet stavů, těch bylo 26.¹²¹ V roce 1903 se prokuristkou firmy stala Franzova manželka Julianna. Roku 1911 se veřejnými společníky stali synové Anton Wlačil a Franz Wlačil mladší. V roce 1917 byla firma vymazána.¹²²

- Florian Schmidt a syn, továrna na vlněné zboží

První Schmidtova firma byla založena někdy kolem roku 1845, tehdy ještě sídlila na ulici Svatováclavská (dříve Venedigstraße)¹²³ Pozdější firma Florian Schmidt & Sohn byla zapsána v roce 1870 jako podnik jednotlivce, v roce 1881 byla vedena jako veřejná obchodní společnost, jejímiž společníky byli otec a syn Schmidtovi.¹²⁴ Jako sídlo této firmy se uvádí Náměstí Míru 152/11 (dříve Markusplatz 6). V roce 1882 byla vystavěna nová třípodlažní tovární budova stavitelskou firmou E. Latzela.¹²⁵ V roce 1888 zemřel její zakladatel a firma byla opět vedena jako podnik jednotlivce, majitelem byl Florian Schmidt mladší. V roce 1902 se opět stavělo, tentokrát byla podle plánu vídeňského inženýra F. Seidla budova o patro zvýšena, ovšem její monumentální průčelí navrhoval krnovský stavitel E. Frank.¹²⁶ V roce 1905 se prokuristou firmy stal člen již třetí generace Schmidtů, syn Florian. O rok později byla firma vedena jako veřejná obchodní společnost, jejími společníky byli oba Floriánové. V roce 1912 se prokuristou firmy stal dosavadní ředitel továrny Hugo Ullmann. V roce 1914 se jediným majitel stal Florian Schmidt mladší, prokura Hugo Ullmanna zůstala zachována.¹²⁷

¹²¹ SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 331.

¹²² ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A II 50.

¹²³ ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 803, inv. č. 1337.

¹²⁴ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A IV 127 b.

¹²⁵ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 94.

VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 275.

¹²⁶ Tamtéž, s. 277.

¹²⁷ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A IV 127 b.

Továrna byla mnohokrát rozšířena (v letech 1902, 1907, 1912),¹²⁸ uváděný výkon parního kotle v tomto období byl 160 HP.¹²⁹ Schmidtové se stali také majiteli mnoha obytných domů nejen v Krnově, ale také v okolních obcích.¹³⁰ Firma byla ve čtyřicátých letech začleněna do národního podniku Karnola Krnov. Vymazána byla v roce 1955.

- Franz Larisch, továrna na sukna a vlněné zboží

Firma byla založena Josefem Sterzem, zaprotokolována byla v roce 1864.¹³¹ Sídlila v prostoru mezi ulicemi 9. května a Žižkova.¹³² Od roku 1883 byla firma ve vlastnictví Franze Larische. V roce 1895 se prokuristou firmy stal Franzův syn Ferdinand, v roce 1899 se pak stal majitelem firmy.¹³³ Na počátku 20. století byla továrna vybavena 30 mechanickými stavy, o pohon zařízení se staral parní stroj o výkonu 80 HP.¹³⁴ Firma zanikla v roce 1939.

- Franz Laske, továrna na sukna

Přestože první zápis firmy, která sídlila na Soukenické ulici 140/21 (dříve Tempelring 12),¹³⁵ se objevuje až v roce 1903, kdy byl jako vlastník firmy zapsán Franz Laske a jeho manželka Rosa vystupovala jako prokuristka,¹³⁶ podnik byl nepochybně založen již dříve, uvádí se rok 1882. Tovární objekty byly často rozšiřovány - v letech 1885, 1887, 1895, 1906.¹³⁷ Konkrétně v roce 1906 se jednalo o barvírnu, postavenou firmou E. Franka

¹²⁸ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 347.

¹²⁹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 324.

¹³⁰ ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 806, inv. č. 1340.

¹³¹ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A V 87 b.

¹³² RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 83.

¹³³ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A V 87 b.

¹³⁴ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 310.

¹³⁵ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 84.

¹³⁶ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A III 178.

¹³⁷ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 347.

podle návrhu F. Seidla.¹³⁸ Na počátku století byl rovněž instalován parní stroj o výkonu 90 HP, který poháněl mimo jiné také 26 tkalcovských stavů.¹³⁹ K nejvýznamnější změně došlo v letech 1911/12, kdy byla vystavěna nová čtyřpodlažní zděná etážovka,¹⁴⁰ pod jejíž projekt se podepsal krnovský stavitel E. Frank.¹⁴¹ V té době je uváděný počet stavů 79 a rovněž parní kotel byl nový, s výkonem 160 HP. Etážovka byla elektricky osvětlena.¹⁴²

- Heinrich Steuer, továrna na vlněné zboží

Firma Heinricha Steuera byla založena v roce 1869, do firemního rejstříku byla zanesena v roce 1874.¹⁴³ Sídlila na Revoluční ulici 53 (dříve Rudolfstraße).¹⁴⁴ V letech 1871 až 1903 bylo v továrně vyráběno sukno, pak firma přešla k výrobě zboží z ovčí vlny. V roce 1902 byla přistoupením krnovského továrníka Franze Steuera vytvořena veřejná obchodní společnost.¹⁴⁵ Provoz nejen 33 tkalcovských stavů zajišťoval parní stroj s výkonem 40 HP.¹⁴⁶

- Franz Hoffmann / Spojené továrny vlněného zboží a. s.

Továrna sídlila na ulici Čs. armády 45 (dříve Bennischerstraße / Benešovská),¹⁴⁷ založena byla v 80. letech 19. století. Z let 1888–1889 pochází tovární budova postavená na základě plánů krnovského stavitele J. Hartela.¹⁴⁸ Kolem roku 1910 byla továrna vybavena jednak elektrickým

¹³⁸ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 278.

¹³⁹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 311.

¹⁴⁰ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 85.

¹⁴¹ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 277.

¹⁴² SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 333.

¹⁴³ ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 806, inv. č. 1340.

¹⁴⁴ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 105.

¹⁴⁵ ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 806, inv. č. 1340.

¹⁴⁶ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 330.

¹⁴⁷ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 62.

¹⁴⁸ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5,

dynamem o výkonu 25 HP a také tradičním parním strojem s výkonem 120 – 130 HP. Ve stejném roce byla rovněž uváděna brněnská pobočka firmy.¹⁴⁹ V roce 1912 byl přerušen provoz, o dva roky později byla továrna koupena firmou "Österreich-schlesischen Tuchfabriken-Aktien-Gessellschaft".¹⁵⁰

- Josef Wagner, továrna na umělou vlnu a výrobu matrací

Závod, který sídlil na Staré ulici 20 (dříve Neue Gasse),¹⁵¹ byl založen roku 1890 Josefem Pfeifrem.¹⁵² V roce 1910 továrnu odkoupil rodák z polského Lvova Josef Wagner. Výrobní program továrny byl zaměřen na umělou vlnu a bavlnu, k dalšímu zpracování upravované vlněné a bavlněné hadry a desinfikované a pravé hadry k čištění. O něco později byla výroba rozšířena o zhotovování matrací.¹⁵³ Přestože továrna 26. 4. 1914 vyhořela, výroba v ní po nezbytných opravách nadále pokračovala.¹⁵⁴

- Julius Götzl, úpravna (apretura) vlněného zboží

Továrna byla založena Josefem Schmidtem a Juliem Götzlem v roce 1890,¹⁵⁵ sídlila na Nábřežní ulici 803/10 (dříve Dammweg).¹⁵⁶ Uváděný výkon parního stroje kolem roku 1910 byl 60 HP.¹⁵⁷

s. 275.

¹⁴⁹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 299.

¹⁵⁰ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 347.

¹⁵¹ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 107.

¹⁵² SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 348.

¹⁵³ ZA Opava, fond Josef Wagner, továrna na umělou vlnu a výrobu matrací, Krnov. Inv. č. 2, karton 1.

¹⁵⁴ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 348.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 348.

¹⁵⁶ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 61.

¹⁵⁷ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 294.

- Josef Laske, továrna na sukna

Firma sídlila na Hlubčickém předměstí, na ulici Za Drahou 165/1 (dříve Fabriksweg),¹⁵⁸ byla založena v roce 1902, do firemního rejstříku byla zapsána o rok později. V roce 1906 přistoupil jako společník firmy Karel Laske, čímž byla vytvořena veřejná obchodní společnost. Výrobní program byl zaměřen na zboží pro armádu, vyrábělo se zde tedy vojenské sukno na pláště a na uniformy.¹⁵⁹

- Franz Roller

V roce 1898 byla zapsána firma Franz Roller jako veřejná obchodní společnost jejímiž společníky byli Franz Roller a jeho syn Franz Roller mladší.¹⁶⁰ Jednalo se o původní cechovní továrnu Josefa Schnircha založenou v roce 1890, která sídlila na Soukenické ulici 9 (dříve Tempelring).¹⁶¹ Předmětem podnikání byla výroba sukna. V roce 1903 firma zanikla.¹⁶²

- Otto Fiedler a spol., 1. rakousko-slezská továrna na čistící vlnu

Továrna Otto Fiedlera vznikla v roce 1858, sídlila tehdy na Barvířské ulici 5 (dříve Farbhausgasse).¹⁶³ V roce 1910 byla firma zapsána pod názvem Erste österr. - schles. Putzwollfabrik Otto Fiedler & Co., jako majitelé této veřejné obchodní společnosti byli uváděni Otto Fiedler a Josef Wagner.¹⁶⁴ To už se jako sídlo firmy uvádí Bruntálská ulice 2313/5.¹⁶⁵ Z roku 1911 pochází trojpodlažní budova přádelny, kterou navrhoval vídeňský architekt Leopold

¹⁵⁸ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 86.

¹⁵⁹ ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 806, inv. č. 1340.

¹⁶⁰ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Ges III 43.

¹⁶¹ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 348.

¹⁶² ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Ges III 43.

¹⁶³ ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 801, inv. č. 1337.

¹⁶⁴ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 156.

¹⁶⁵ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 55.

Bauer.¹⁶⁶ V roce 1913 byla pozměněna manželská smlouva mezi Ottou a jeho manželkou Annou rozenou Hartelovou (upravovala předchozí smlouvu z roku 1901 a její následnou mutaci z roku 1906). Firma fungovala až do roku 1934, kdy byla vymazána.¹⁶⁷

- Wilhelm a Jacob Bellak, továrna na vlněné zboží

Firma W. & J. Bellak byla založena v roce 1876,¹⁶⁸ sídlila na ulici Čs. armády 41-43 (dříve Bennischerstraße / Benešovská).¹⁶⁹ Zápis do firemního rejstříku byl proveden v říjnu 1884. Od roku 1903 byl Jakob jediným majitelem. V roce 1911 přistoupili do společnosti synové Emil a Otto, a tato se tímto stala veřejnou obchodní společností.¹⁷⁰ V tomto roce také došlo k výstavbě tovární budovy podle návrhu E. Franka.¹⁷¹ Ve 40. letech byla firma začleněna do národního podniku Karnola, vymazána z obchodního rejstříku byla v roce 1955.

- Jana Kudlicha synové, přádelna a továrna na stávkové zboží

Firma Johann Kudlichs Söhne sídlila na ulici Na Bělidle 2 (dříve Bleichgasse), založena byla v roce 1854, majiteli byli Josef, Johann a Heinrich Kudlichovi.¹⁷² Továrna soustředila své výrobní objekty nejen do Krnova, ale také do blízké Opavy.¹⁷³ V letech 1901–1902 probíhala výstavba pětipodlažní budovy přádelny podle návrhu vídeňského inženýry F. Seidla.¹⁷⁴

¹⁶⁶ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 278.

¹⁶⁷ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 156.

¹⁶⁸ ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 805, inv. č. 1340.

¹⁶⁹ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 49.

¹⁷⁰ ZA Opava, Firemní spis Krajského soudu, sign. Hr KrA 13, karton 121

¹⁷¹ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 278.

¹⁷² ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis není, částečně lze doplnit informacemi z fondu OŽK Opava a také z fondu OÚ Krnov.

ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 805, inv. č. 1340.

¹⁷⁴ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 277.

V roce 1906 byla tato přádelna vybaveny 3100 vřeteny, mechanická pletárna měla 380 pletacích strojů a v provozu byla také barevny vlny, příze a hotových kusů. To vše bylo poháněno parním strojem o výkonu 70 HP.¹⁷⁵ Po roce 1910 je uváděn výkon parního stroje 100 HP a mimo tuto energii je uváděna ještě elektřina zabezpečující osvětlení továrny.¹⁷⁶

- Samuel Loewy, továrna na punčochové zboží

Továrna na pletené punčochové zboží, o které můžeme s určitostí říci, že zaměstnávala převážně ženy, sídlila na Staré ulici 11 (dříve Neuegasse). Do firemního rejstříku byla zapsána v roce 1883, vznikla však pravděpodobně již v roce 1879.¹⁷⁷ V roce 1898 byli jako prokuristé firmy zapsáni synové Berthold a Adolf. O rok později Samuel skončil a majitelkou se stala vdova po Samuelovi Marie, synové zůstali prokuristy firmy. V roce 1904 zemřel také Berthold Loewy. V roce 1906 se stal jediným majitel firmy Adolf, a to na základě smlouvy, podle které se podílu na firmě vzdala Marie za roční rentu 3600 K.¹⁷⁸ V té době byla továrna vybavena parním strojem s výkonem 10 HP.¹⁷⁹ Firma zanikla v roce 1939.

- Alois Lemberger, továrna na polovlněné zboží a podšívky / Sedia

Firma zabývající se výrobou podšívkoviny byla zapsána v roce 1873 pod názvem De Weerth & Comp. jako veřejná obchodní společnost, jejími společníky byli Ernst De Weerth (zemřel v roce 1875) a Arthur de Weerth, prokuristy firmy byli Eduard Raeder a C. F. Zschokke.¹⁸⁰ Firma však fungovala již od roku 1869, sídlila v pronajatých prostorách u firmy Alois

¹⁷⁵ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 71.

¹⁷⁶ SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 306.

¹⁷⁷ Tamtéž, evidenční arch firmy, sign. 314.

¹⁷⁸ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Jd III 36.

¹⁷⁹ SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 314.

¹⁸⁰ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 82.

Larisch a synové v továrně na Říčním okruhu 12.¹⁸¹ V roce 1908 firma přešla do rukou rodiny Lembergerů, název společnosti se změnil na: Alois Lemberger. Jejimi společníky byli Alois Lemberger, Arthur Lemberger, a Dr. Emil Lemberger, prokuristy byli následující: Adolf Löw, Heinrich Weinreb, Moritz Weinreb a Heinrich Marschick.¹⁸² Od roku 1911 firma sídlila ve vlastních prostorách na ulici Ve Vrbině 1.¹⁸³ V roce 1939 zanikla.

- Franz Gabler, továrna na stuhy a prýmký

Továrna sídlila na Textilní ulici 12 (dříve Lidogasse), založil ji v roce 1890 Wilhelm Körber.¹⁸⁴ Tovární budovu postavila firma J. Hartela.¹⁸⁵ V roce 1901 firmu získal Franz Gabler, jehož firma měla sídlo ve Vídni a další závod v Rakousku. V Krnově se vyráběly svíčkové knoty, velurové prýmký a lemovky.¹⁸⁶ Tovární objekty byly často přestavovány, Schulig uvádí stavební činnost v letech 1903–1905, 1909, 1912,¹⁸⁷ přičemž o přestavbě v roce 1909 víme, že ji navrhoval vídeňský stavební podnikatel M. Emer a použil zde již betonovou konstrukci.¹⁸⁸ K 1. lednu 1909 byl evidován parní stroj o výkonu 200 HP, jako druhý zdroj byla uváděna elektrická energie.¹⁸⁹ V roce 1912 byla postavena šestipodlažní tkalcovna podle návrhu vídeňského architekta Leopolda Bauera.¹⁹⁰ Firma fungovala až do roku 1955.¹⁹¹

¹⁸¹ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 88.

¹⁸² ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 82.

¹⁸³ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 88.

¹⁸⁴ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 348.

¹⁸⁵ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 275.

¹⁸⁶ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 57.

¹⁸⁷ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 348.

¹⁸⁸ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 277.

¹⁸⁹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 291.

¹⁹⁰ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 278.

¹⁹¹ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A V 41.

- Ratzersdorfer & Solwig, tovární výroba stuh

Druhou továrnou s podobným předmětem činnosti jako Gablerův podnik byla právě tato firma. K jejímu přihlášení došlo v roce 1907. Mimo krnovský závod měla firma svou pobočku také ve Vídni. Sídlo továrny neznáme, avšak vzhledem k poznámce, že energie nutná pro provoz byla odebírána ze závodu Emila Chmela, lze předpokládat, že musela být v jeho těsné blízkosti.¹⁹² V roce 1908 byla firma zaznamenána jako veřejná obchodní společnost, jejími společníky byli Friedrich Ratzersdorfer, obchodník a továrník ve Vídni, a Arnold Solwig, rovněž obchodník a továrník z Vídně. O rok později Solwig odešel a místo něj nastoupil vídeňský obchodník Edgar Ratzersdorfer. Zároveň došlo ke změně názvu firmy: Ratzersdorfer & Sohn. Prokuristou firmy se stal Robert Ratzersdorfer. V roce 1911 firma zanikla.¹⁹³

- Fd. Schimitschek & Sohn

Společnost započala svou činnost v roce 1891. V roce 1900 byli jako společníci veřejné obchodní společnosti uváděni Ferdinand Schimitschek mladší a technický vedoucí Julius Schimitschek, továrna sídlila v Kostelci.¹⁹⁴ Evidenční arch firmy ovšem uvádí, že hlavní závod sídlil na ulici Panská 3 (dříve Herrengasse, dnes součást Hlavního náměstí a ulice Sv. Ducha). Pravděpodobně také v tomto závodě byl umístěn parní stroj o výkonu 30 HP. Mimo tento byla hnací jednotkou také vodní turbína s výkonem 15 HP.¹⁹⁵ Od roku 1901 nesla firma název Erste öst. ung. Specialfabrik für Fussbekleidungsstoffe Fd. Schimitschek & Sohn in Weisskirch. V roce 1910 se stal jediným vlastníkem Ferdinand Schimitschek, prokuristkou firmy se

¹⁹² SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 317.

¹⁹³ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 76.

¹⁹⁴ Tamtéž, firemní spis, sign. A I 154b.

¹⁹⁵ SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 323.

stala jeho žena Helene. 20. října Ferdinand zemřel a jedinou majitelkou firmy se stala Helene. V roce 1913 firma zanikla.¹⁹⁶

- Karel Ehlotzky, továrna na vlněné zboží

Krnovský obchodník Karel Ehlotzky patřil k lidem, jimž nedostatek počátečního kapitálu nemohl zabránit v rozvoji touhy po samostatném podnikání. Svého společníka našel v Ignáci Steinerovi, taktéž obchodníkovi a společně založili firmu Ehlotzky a Steiner.¹⁹⁷ Ta byla založena kolem roku 1880, sídlila na ulici Čs. armády 39 (dříve Bennischerstraße / Benešovská).¹⁹⁸ V roce 1888 byla firma úředně registrována jako veřejná obchodní společnost, avšak spojení obou podnikatelů dlouho nevydrželo. Proto byla v roce 1891 jako veřejná obchodní společnost zapsána firma s názvem Riedel & Ehlotzky, když se novým majitelem stal kromě Ehlotzkyho také továrník Victor Riedel. V roce 1906 z firmy odešel Karel Ehlotzky a tato tak přešla na jediného vlastníka, Victora Riedela. Zároveň se prokuristkou stala jeho manželka Anna Riedelová.¹⁹⁹ V té době měla továrna přádelnu mykané a skané příze (s 2660 vřeteny), tkalcovnu vlněného zboží (s 32 mechanickými stavy), vlastní barevnu a úpravnu. Výkon parního stroje byl 120 HP.²⁰⁰ V roce 1909 Victor Riedel zemřel a firma přešla na Annu, o rok později se prokuristou firmy stal syn Victor Riedel mladší. Zanikla v roce 1913.²⁰¹

- Schmidt & Kratschmer

Ernst Schmidt a Emil Kratschmer byli společníci veřejné obchodní společnosti, která byla zapsána v roce 1905.²⁰² Podle zápisů evidenčního

¹⁹⁶ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 154b.

¹⁹⁷ ZA Opava, fond OŽK Opava. Karton 801, inv. č. 1337.

¹⁹⁸ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 53.

¹⁹⁹ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 6 b.

²⁰⁰ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 54.

²⁰¹ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 6 b.

²⁰² ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Ges III 129.

archu však vznikla již před rokem 1897. Sídlila na ulici Čs. armády 14 (dříve Bennischerstraße / Benešovská).²⁰³ Předmětem podnikání byla výroba sukna a výrobků z ovčí vlny, provoz zabezpečoval parní stroj s výkonem 30 HP. Z důvodu úmrtí Emila Kratschmera firma v roce 1907 zanikla.²⁰⁴

- S. Nettel

Firma zabývající se výrobou pleteného zboží byla zapsána v roce 1898, jejím majitelem byl Samuel Nettel, zapsána rovněž byla jeho manželská smlouva z roku 1896 uzavřená s Herminou rozenou Gansovou. Firma zanikla v roce 1920.²⁰⁵

- Eduard Proksch, provazárna

Firma vznikla v roce 1889,²⁰⁶ sídlila na Ulici 9. května 577/31 (dříve Lerchenzug),²⁰⁷ do rejstříku byla zapsána v roce 1911, vymazána byla roku 1936.²⁰⁸

- Eduard Cerhak, továrna na vlněné zboží

Zápis z roku 1891 a z roku 1892 uvádí jako jejího majitele Eduarda Cerhaka, předmětem podnikání byl obchod se sukrem a vlněným zbožím, v roce 1900 byla firma uváděna také jako tkalcovna česané příže.²⁰⁹ Ve stejném roce je již jako pohon továrny uvedena elektřina. Firma byla vymazána v roce 1955.²¹⁰

²⁰³ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 325.

²⁰⁴ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Ges III 129.

²⁰⁵ Tamtéž, firemní spis, sign. Jd IV 23.

²⁰⁶ Tamtéž, firemní spis, sign. A II 74.

²⁰⁷ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 89.

²⁰⁸ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A II 74.

²⁰⁹ Tamtéž, firemní spis, sign. A III 148.

²¹⁰ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 284.

- Karl Schmidt

Firma byla zapsána 1897, předmětem jejího podnikání byla výroba sukna. O rok později se stal prokuristou firmy syn Karl Schmidt mladší. V roce 1898 se stala firma veřejnou obchodní společností, jejími společníky byli oba výše jmenovaní. Ve stejném roce byla rovněž uzavřena manželská smlouva mezi Karlem Schmidtem mladším a jeho manželkou Marií rozenou Wlačilovou. O rok později Schmidt starší zemřel. V roce 1901 došlo k zániku firmy.²¹¹

- Gustav Scholz

Tato továrna na vlněné zboží vznikla pravděpodobně v roce 1890, sídlila na Revoluční ulici 32 (dříve Stephaniestraße). K továrně náležela přádelna, tkalcovna, barvírna a apretura, pohon zajišťoval parní stroj o výkonu 40 HP.²¹²

- Geiringer a Reitler, prodej textilního zboží

Firma byla zapsána v roce 1892 jako veřejná obchodní společnost, jejími společníky byli Jakob Geiringer a Gustav Reitler.²¹³ V roce 1904 došlo ke změně názvu: z J. Schefczik Tuchhaus Silesia²¹⁴ na Tuchhaus Silesia Geiringer & Reitler. Závod měl pobočku ve Vídni. Firma se věnovala především prodeji sukna, výroba byla jen okrajovou záležitostí. Výstavní budova na Mikulášské ulici 12 (dříve Nikolausstraße) byla postavena v roce 1907 podle projektu Eduarda Franka.²¹⁵ Z firemního rejstříku byla vymazána v roce 1940.

²¹¹ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Ges III 36.

²¹² SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 327.

²¹³ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Hr Kr A 23.

²¹⁴ Tamtéž, firemní spis, sign. A V 22.

²¹⁵ RYŠKOVÁ, M.: Sdílné město. Ostrava 2008, s. 99.

- Carl Sperlich & Sohn, parní barvírna

Závod sídlil na Hlubčické ulici 5 (dříve Leobschützerstraße), založil jej v roce 1910 Carl Sperlich.²¹⁶ Podle zápisu z roku 1913 působila firma jako bělírna, barvírna, mercerace a obchod s přízí. V stejném roce rovněž došlo k podpisu manželské smlouvy mezi Carlem Sperlichem mladším a Rosou rozenou Beinhauerovou. V roce 1918 došlo k výmazu firmy.²¹⁷

- Georg Schneider

Továrnu na výrobu sukna společně založili Georg Schneider a Samuel Kornblum, do firemního rejstříku byla firma zapsána v roce 1906.²¹⁸ Sídlila na Revoluční ulici 82 (dříve Rudolfstraße). Provoz fungoval jednak na ruční pohon, jednak elektrickou energii, uváděný výkon byl 3 HP.²¹⁹ Firma byla vymazána v roce 1936.

- Heinrich Schornböck / Slezská továrna na vlněné zboží

Informace o této továrně máme až z roku 1913. Sídlila na ulici Čs. armády 39 (dříve Bennischerstraße / Benešovská). K pohánění strojního zařízení používala parní stroj s výkonem 180 HP.²²⁰

- Victor Pauler, továrna na sukno

Firma Victora Paulera vznikla pravděpodobně v roce 1868. Její tovární objekty sídlily na ulici Požárníků 6, 8 a 10 (dříve Bäckengasse /

²¹⁶ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 350.

²¹⁷ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A II 112

²¹⁸ Tamtéž, firemní spis, sign. A VI 287.

²¹⁹ SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 326.

²²⁰ Tamtéž, evidenční arch firmy, sign. 333.

Pekařská) a na Příční ulici 3 (dříve Quergasse). Z počátku století máme údaj o výkonu parního stroje 25 HP, ovšem nevíme, kde byl umístěn.²²¹

- Josef Kolovrat, továrna na sukno

Podnik sídlící na Hlubčické ulici 4 (dříve Leobschützerstraße) vznikl v 80. letech 19. století. O pohon zařízení přádelny, tkalcovny, barvírny a úpravny se staral parní kotel o výkonu 40 HP.²²²

2. 2 Tiskárny²²³

Dalším významným odvětvím byl tiskařský průmysl. Rovněž rozvoj tiskáren lze chápat jako doklad nejen společenského vývoje souvisejícího s prudkým všeobecným rozvojem po roce 1848. Zájem o všeobecné dění se stal pravidlem a byly to právě noviny, které informovaly o dění doma i ve světě. Noviny většinou souvisely s jednotlivými tiskárnami, ty si zde krátce představíme. Z heuristického hlediska této kapitoly je nutné dodat, že krnovské noviny se dochovaly až na výjimky několika let kompletní, a tak můžeme nejen sledovat jejich vývoj, ale jsou také cenným pramenem pro poznání života v Krnově. Bohužel nebylo v mých silách projít veškerý krnovský tisk, a tak jsem postupoval formou sond v několika obdobích. Je rovněž důležité zmínit, že firemní spisy KS jsem až na výjimku poslední tiskárny nedohledal.

²²¹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 315.

²²² Tamtéž, evidenční arch firmy, sign. 305.

²²³ Při zpracovávání této kapitoly jsem vycházel především z knihy Heinricha Schuliga: SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 294–295 a rovněž z jednotlivých novin.

První krnovské noviny jsou spjaty se jménem A. Wacheho (křestní jméno bohužel neznáme), který v roce 1849 založil tiskárnu. Zde vyšlo 15. dubna 1851 první číslo místních novin: „Das Echo, ein Blatt zur Unterhaltung für geselliges Leben“. Dále vedla tiskárnu Petschnerova firma, a to až do koupě Heinricha Artela. Ten pozastavil „Das Echo“ a po krátký čas vydával „Jägerndorfer Tagblatt. V roce 1917 přešla tiskárna do rukou Wilhelma Trenka.

Co se týče samotných novin „Das Echo“, ty byly nejprve vydávány denně, od 26. dubna 1852 pak v týdenním intervalu každou neděli. Formátem se jednalo vlastně o složenou čtvrtku, tedy čtyři strany A5. Jejich obsahem byla především divadelní reklama a beletrie na pokračování. Teprve až se zavedením týdenního intervalu získaly noviny modernější charakter: omezena byla reklama na divadlo, objevovaly se již klasické „zprávy“ (i ze světa), informace o narozených, zemřelých, nabídky domů ke koupi, ceny zboží. Místní zprávy byly nadepsány „Lokales“. V roce 1862 již bylo „Das Echo“ formátu A4, většinou obsahovalo čtyři strany. Kromě stále zastoupené beletrie, např. v podobě vtipů či fejetonů, se mimo světových i místních zpráv můžeme velmi pravidelně dočíst o cenách masa u různých krnovských řezníků či výherních číslech hry Lotto. Objevuje se rovněž inzerce, která byla často do novin vkládána.

Podoba novin v roce 1872 byla stejná jako před deseti lety, z obsahového hlediska ubyla beletrie, naopak přibyly záznamy ze zasedání městské rady. I v roce 1882 byla dodržována stejná obsahová stránka novin, ovšem týdeník „narostl“ do velikosti přibližně dnešních novin. V obsahu nově přibyl seznam uvězněných (s údajem o délce vazby) a objevují se také zprávy z OŽK v Opavě. Noviny se stále více přibližovaly dnešní podobě, v roce 1892 je to patrné především z větší členitosti a přehlednosti novin. Opět přibylo více zpráv na úkor beletrie. V roce 1902 ani 1912 se žádné

podstatnější změny neudály, markantnější je nárůst inzerce, která zabírala i polovinu plochy (většinou čtyři strany formátu A4) novin.

K založení druhé tiskárny došlo v roce 1872 Josefem Battkem, ten o rok později začal vydávat místní noviny „Jägerndorfer Zeitung“. Ty se v roce 1879 přeměnily v politický týdeník a později se jejich periodicitu změnila na vydávání dvakrát týdně. Tiskárny i noviny později přešly do vlastnictví Franze Pocheho a k 1. červenci 1902 do rukou Karla Schillera, pod jehož vedením vycházel „Jägerndorfer Zeitung“ až do roku 1923, kdy deník oslavil své padesátileté jubileum. Pokud jde o podobu konkrétních ročníků, pak v roce 1880 jsme si mohli každou neděli přečíst šest stran novin dnešního formátu, které nás informovali o dění nejen v regionu (např. počty narozených a zesnulých), ale také ve světě. K odpočinku sloužila beletrie ve formě románu na pokračování. V roce 1882 již noviny vycházely kromě neděle také ve čtvrtek. Redaktorem byl v té době J. Batke. Pravděpodobně vzhledem k periodicitě se zmenšil jejich obsah (čtyři strany), ten však byl uspořádán mnohem přehledněji. Objevují se zprávy ze zahraničí, okresu a města, jeden odstavec je vždy věnován vědě, umění a literatuře. Román na pokračování vycházel stále. V roce 1892 se po formální stránce nic nezměnilo, v obsahové ano: kromě předešlého se začala ve větší míře objevovat inzerce, z faktografických zpráv zde byl otiskován jízdní řád vlaků a objevují se rovněž informace o počasí. I v roce 1907 mají noviny stejnou podobu, jen inzerce citelně přibýlo (často čtyř strany z celkových osmi). Redaktorem a vydavatelem novin byl Carl Schiller.

Třetí tiskárnu založil v roce 1880 Josef Hoffmann, který začal vydávat „Jägerndorfer Anzeiger“. Ten byl velmi oblíbený v mnoha domácnostech především pro svou ilustrovanou přílohu. Na začátku první světové války

bylo vydávání tohoto listu zastaveno a tiskárna se dostala do majetku firmy Wilhelma Trenka. Tato firma pak vydávala ve 20. letech ještě několik novin.

Úplně první číslo každou neděli vydávaných novin Jägerndorfer Anzeiger vyšlo 28. listopadu 1880. Noviny o formátu větší A4 obsahovaly zprávy z města i okolí, údaje o zemřelých či zesnulých a také zprávy ze zasedání obecního zastupitelstva. V roce 1881 se formát týdeníku zvětšil na dnešní formát. Od roku 1890 se nově objevují informace z židovské matriky. V mnou studovaných ročnících 1892, 1900 a 1910 nedošlo v novinách k žádné větší změně ať již v obsahu či formátu. Jisté novum noviny zažily v roce 1912, kdy začaly vycházet v sobotu v 18 hodin.

- Industriedruckerei Holzer & Co.

Přestože tato tiskárna nevydávala žádné noviny, pro úplnost výčtu krnovských tiskáren je nutné ji zmínit. Tato firma byla od roku 1913 vedena jako veřejná obchodní společnost, jejími společníky byli obchodník Lambert Holzer, obchodnice Helena Hoppeová a knihtiskař Karel Zahel. Helena se později za Holzera provdala, podle zápisu z roku 1915, kdy již používala jeho příjmení.²²⁴

²²⁴ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A II 110.

2. 3 Ostatní továrny

- Alois Riedel, továrna na boty

Firma zakladatelů Aloise a Friedricha Aloise Riedla byla založena v roce 1902,²²⁵ sídlila na Soukenické ulici 19 (dříve Tempelring) a již v době založení byla vybavena elektrickým pohonem.²²⁶ Protokolárně byla do firemního rejstříku zanesena roku 1907 jako veřejná obchodní společnost. V roce 1914 byla firma vymazána.²²⁷

- Jacob Bäuml

Továrna na výrobu likérů byla úředně zaevidována v roce 1898. V roce 1906 se jako společník veřejné obchodní společnosti objevil také Otto Bäuml. Od roku 1909 byl jediným majitelem opět Jacob Bäuml. O deset let později byla firma vymazána z obchodního rejstříku.²²⁸

- Ad. Pollak's Sohn, továrna na likéry

Firma byla zapsána v roce 1863, v roce 1879 byla zrušena.²²⁹ Sídlila na Hlavním náměstí 24 (dříve Franz Josefsplatz).²³⁰ V roce 1900 se opět objevují zápisy o ní, společníky byli Julius Pollak a jeho manželka Antonie Pollaková. V roce 1901 Julius zemřel a firma přešla na manželku Antonii. V roce 1905 vystupovala za firmu nejen Antonie, ale i jistý Oskar Pollak. Od 1. října 1905 se firma změnila na veřejnou obchodní společnost.²³¹ Provoz

²²⁵ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 31a.

²²⁶ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 350.

²²⁷ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A I 31a.

²²⁸ Tamtéž, firemní spis, sign. A I 113a.

²²⁹ Tamtéž, firemní spis, sign. Hr A 121.

²³⁰ SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 316.

²³¹ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Hr A 121.

zajišťovala v té době kromě rukou také elektrická energie.²³² V roce 1913 se v předmětu podnikání společnosti objevila také bankovní a směnářská činnost.²³³

- Sigfried Gessler, továrna na likéry

Nejvýznamnější krnovskou továrnou na likéry byla tato firma. Avšak kromě toho, že firma vyráběla likérovou specialitu Altvater (Praděd), kterou šířila věhlas Krnova, se o ní v literatuře příliš nedovíme.²³⁴ Za spisů Krajského soudu v Opavě můžeme vyčíst další informace: firma byla zapsána do firemního rejstříku v roce 1884,²³⁵ sídlila na Šmeralově ulici 1 (dříve Göbelgasse / Soudní).²³⁶ O rok později přistoupila do firmy manželka Sidonie, rozená Westreichová, v pozdějších zápisech se objevuje pod jménem Mandelová, takže se velmi pravděpodobně znovu provdala, nevíme však, jestli se s Gesslerem rozvedla, nebo ovdověla. V roce 1890 se stal prokuristou firmy Leo Westreich (opět nevíme, v jakém příbuzenském poměru se Sidonií byl). V roce 1891 se společnost změnila na veřejnou obchodní společnost - majiteli byli Sidonie Gesslerová a Leo Westreich. V roce 1899 se továrna věnovala také obchodu se svými produkty. V roce 1906 do firmy přistoupil blíže neidentifikovatelný Hans Gessler (víme o něm, že byl komerčním radou). Mimo jiné měla firma svou pobočku také v Budapešti.²³⁷ Vzhledem k povaze výroby, je pochopitelné, že provoz fungoval na ruční pohon.²³⁸

²³² SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 316

²³³ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Hr A 121.

²³⁴ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 350-351.

²³⁵ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign A III 143a.

²³⁶ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 292.

²³⁷ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign A III 143a.

²³⁸ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 292.

- A. Hohlbaum & Co.

Továrna na ruční a strojní tkalcovské stavy A.-G. vorm. A. Hohlbaum & Comp. sídlící na Revoluční ulici 71 (dříve Rudolfstraße) byla založena v roce 1885,²³⁹ kdy byly také postaveny tovární objekty podle plánů J. Hartela.²⁴⁰ Od 1. července 1895 vystupovala společnost jako komanditní, jejím prokuristou se stal inženýr Julius Micklitz. V roce 1905 se stal Alois Hohlbaum akcionářem vzniklé továrny na tkalcovské stavy v Opavě (základní kapitál firmy byl 600 000 K), v pozdějších zápisech vystupuje jako viceprezident. V roce 1906 Hohlbaum zemřel. Mimochodem jako člena správní rady ho vystřídal krnovský starosta Johann Kienel. S Juliem Micklitzem se také setkáváme, když byl v roce 1909 ustaven prokuristou opavské továrny.²⁴¹ Udávaný výkon parního stroje, který v té době továrnu poháněl, byl 50 HP, továrna byla rovněž osvětlena elektrickou energií.²⁴²

- J. E. Sander

Firma, jejímž zakladatelem byl Josef Ernst Sander, byla zaprotokolována v roce 1899, nejprve jen jako továrna na stroje, v témže roce rozšířila svou činnost rovněž o opravnu jízdních kol a také o samotný obchod s jízdními koly, pletacími a šicími stroji.²⁴³ Sídlila na ulici K Můstku 1 (dříve Moritzgasse) až do roku 1940, kdy zanikla.²⁴⁴

²³⁹ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 348.

²⁴⁰ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 275.

²⁴¹ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A III 140.

²⁴² SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 334.

²⁴³ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Jd IV 57.

²⁴⁴ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 349.

- L. Schrader & Comp., výroba ručního papíru

V roce 1863 byla firma zapsána jako veřejná obchodní společnost, podnikatelskými partnery byli Ludwig a Heinrich Schraderovi.²⁴⁵ Společnost sídlila na Bližčické ulici 4 (dříve Bleschwitzersrasse), její provoz zajišťoval ruční pohon.²⁴⁶ V roce 1868 přistoupil jako společník Carl Horny mladší. V roce 1902 byla zaregistrována jako veřejná obchodní společnost, jejímiž společníky byli Peter Keutter, obchodník z Vídně (od roku 1877, kdy končí Ludwig Schrader) a Friederike Schrader. V roce 1906 byla z firemního rejstříku vymazána.²⁴⁷

- Továrna na mýdlo / Erste Jägerndorfer Seifenfabrik / Wiczorek²⁴⁸ & Leicher

Firma, jako jejíž zakladatel se uvádí Theodor Wiczorek, existovala od roku 1856. Sídlila na Albrechtické ulici 86 a 88 (dříve Olbersdorferstraße).²⁴⁹ O druhém společníkovi Victoru Leicherovi se můžeme dočíst, že byl z Bílovce, kde měl svou vlastní firmu na výrobu mýdla.²⁵⁰ Od roku 1911 působila firma jako veřejná obchodní společnost.

- Továrna na hořčici, Gustav Gröger

Firma sídlící na Revoluční ulici 52 (dříve Stephaniestraße), byla založena roku 1909,²⁵¹ tovární budovu vystavěla podle návrhu z roku 1910

²⁴⁵ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Ges III 103.

²⁴⁶ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 328.

²⁴⁷ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Ges III 103.

²⁴⁸ Schulig uvádí podobu Wiczorek, ve firemním spisu Krajského soudu v Opavě se pravidelně objevuje podoba příjmení Wiczorek. Ponechávám tedy verzi Wiczorek.

²⁴⁹ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 349.

²⁵⁰ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Hr A 74.

²⁵¹ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 350.

stavební firma F. Blasch a R. Pohl.²⁵² Podle firemního spisu Krajského soudu v Opavě se jednalo o továrnu na likéry, sodovku, ocet a hořčici, právní podstatou to byla veřejná obchodní společnost, jejími společníky byli Gustav Gröger starší a mladší. Ještě téhož roku (1904) však G. Gröger mladší odstoupil a jediným vlastníkem zůstal jeho otec. Firma zanikla v roce 1920.²⁵³

- Továrna na stroje, slévárna a kovárna mědi

Zakladatelem této továrny byl v roce 1912 inženýr Max Aurich, sídlila na Albrechtické ulici (dříve Olbersdorfstraße). Firma zanikla až v roce 1955.²⁵⁴

- Továrna na varhany / Gebrüder Rieger

Celosvětově proslulá továrna na varhany byla založena bratry Ottou a Gustavem Riegrovými v roce 1873, kdy svůj podnik postoupil synům František Rieger. Historie krnovského varhanářství tak sahá mnohem dále, František totiž opravoval varhany již ve 40. letech 19. století.²⁵⁵ Firma sídlila (a dodnes sídlí) na Revoluční ulici 58, (dříve Rudolfstraße).²⁵⁶ V roce 1879 začali na rozsáhlém zakoupeném pozemku stavět tovární budovy, pro pohon veškerého strojního zařízení byl instalován parní stroj s výkonem 30 HP.²⁵⁷ Po nadstavbě stavitele E. Latzela, navržené v roce 1887, získala budova podobu dvoupodlažního objektu.²⁵⁸ Firma měla svou pobočku ve Vídni. Od roku 1903 byl jediným majitelem Otto Rieger, Gustav odešel do soukromí,

²⁵² VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 278.

²⁵³ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. Ges III 119.

²⁵⁴ Tamtéž, firemní spis, sign. A IV 275.

²⁵⁵ Varhany Krnov – sborník k 100. výročí založení závodu. Krnov 1973, s. 35.

²⁵⁶ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 349.

²⁵⁷ Varhany Krnov – sborník k 100. výročí založení závodu. Krnov 1973, s. 37.

²⁵⁸ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 276.

v roce 1905 zemřel ve Vídni.²⁵⁹ Kolem roku 1910 se o pohon strojů staral parní stroj o výkonu 78 HP, továrna byla rovněž vybavena elektrickým osvětlením.²⁶⁰ Firma funguje i v současnosti.²⁶¹

- C. U. Nissel & Volkmer, továrna na hořčici a octárna

Jedinou informací o tomto provozu je kromě názvu a předmětu podnikání sídlo firmy: Hlavní náměstí 31 (dříve Franz Josefsplatz / Rathausplatz).²⁶²

- Carl Lyko

Firma na výrobu a prodej čokolády a cukrovinek byla zapsána v roce 1905. Od roku 1908 se objevuje jako spolumajitel Max Lyko, který byl od roku 1912 uváděn jako jediný majitel firmy. Firma zanikla v roce 1955.²⁶³

- Gustav Kandler, parní mlýn

Původně vodní mlýn, jehož datum vzniku neznáme, byl od roku 1875 poháněn také parním strojem. Od roku 1878, kdy se majitelem stal Gustav Kandler, je uváděno jako sídlo firmy ulice Čs. armády 58 (dříve Bennischerstraße / Benešovská).²⁶⁴ V roce 1895 došlo stavební firmou J. Hartela ke zvýšení původně třípodlažní budovy na pětipodlažní.²⁶⁵ Na počátku 20. století se provoz rozšířil o výrobu škrobu a lepidel. Pohon

²⁵⁹ Varhany Krnov – sborník k 100. výročí založení závodu. Krnov 1973, s. 37.

²⁶⁰ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 318.

²⁶¹ Více viz PLÁNSKÝ, B. a kol.: Krnov: město královského nástroje = Jägerndorf: die Stadt des königlichen Instrumentes. Krnov 2007.

²⁶² SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 350.

²⁶³ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A III 142.

²⁶⁴ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 349.

²⁶⁵ VYBÍRAL, J.: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, 1991, č. 5, s. 275.

zajišťovala vodní energie s výkonem 120 HP a rovněž parní stroj o výkonu 50 HP.²⁶⁶

- Gustav Kandler, cihelna

Gustav Kandler vlastnil v Krnově kromě parního mlýna také cihelnu. Tato byla se strojním pohonem, datem vzniku je rok 1885, kdy ji založil Ernst Latzel. Sídlila na Hlubčické ulici 19 (dříve Türmitzerstraße / Za Tratí). V majetku Kandlera byla od roku 1910. Z této doby je znám také výkon parního stroje, který činil 10 HP.²⁶⁷ Kandler do cihelny investoval, a tak došlo v roce 1913 k jejímu rozšíření, které si vyžádalo také přístavbu.²⁶⁸

- Ernst Rüger, továrna na umělý kámen

Tento podnik založil v roce 1911 Ernst Rüger, firma sídlila na Bruntálské ulici 7 (dříve Weiskircherstraße).²⁶⁹

- Franz Horny, mlýn

Dalším mlýnem byl ten na Dělnické ulici 2 (dříve Larischgasse). Jednalo se o dřívější mlýn knížete Liechtensteina s vodním pohonem. Od roku 1909 se jako majitel uvádí Franz Horny.²⁷⁰ Z této doby máme také další informace o podniku. Uváděn je výkon vodního pohonu (12 HP) a také dalšího hnacího agregátu, kterým byl plynový motor o výkonu 20 HP. Franz Horny v té době provozoval také obchodem se smíšeným zbožím.²⁷¹

²⁶⁶ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 304.

²⁶⁷ Tamtéž, evidenční arch firmy, sign. 313.

²⁶⁸ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 349.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 350.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 349.

²⁷¹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 300.

- Josef Hartel - cihelna, pila

Cihelna s kruhovou pecí krnovského stavitele Josefa Hartela byla založena v roce 1884.²⁷² Sídlila na Hlubčické ulici (dříve Türmitzerstraße / Za Tratí) a fungovala na ruční pohon.²⁷³ Josef Hartel vlastnil také pilu, jako datum jejího vzniku se uvádí rok 1890.²⁷⁴ Tato sídlila na ulici Čs. armády 27 (dříve Bennischerstraße / Benešovská). Hnacím agregátem pily byl parní stroj o výkonu 40 HP.²⁷⁵

- Eduard Frank - cihelna, pila

Druhým významným krnovským stavitelem byl Eduard Frank. I ten vlastnil v Krnově od roku 1886 cihelnu s kruhovou pecí a rovněž i pilu, jejíž datum vzniku byl rok 1904.²⁷⁶ Cihelna sídlila na Hlubčické ulici 9 (dříve Türmitzerstraße / Za Tratí), fungovala na ruční pohon.²⁷⁷

- Cihelna

Poslední krnovskou cihelnou byla cihelna se strojním provozem, vlastnila ji samotná městská obec. Jako datum založení se uvádí rok 1903. V roce 1911 již byla kompletně vybavena elektrickým pohonem, do té doby byl hnací silou parní stroj.²⁷⁸

²⁷² SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 349.

²⁷³ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 296.

²⁷⁴ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 349.

²⁷⁵ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 297.

²⁷⁶ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 349.

²⁷⁷ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 290.

²⁷⁸ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 349.

- Pila / Samuel Cierer

Stavitel Ernst Latzel založil v roce 1885 kromě cihelny také pilu. Ta sídlila na Revoluční ulici 34 (dříve Rudolfstraße). K pohonu používala kromě parního pohonu také dvě lokomobily. Celkový výkon všech agregátů byl 14 HP.²⁷⁹ Jako pozdější majitel je uváděn Samuel Cierer.²⁸⁰ Ten byl společně s Hermannem Koblerem zapsán jako společník veřejné obchodní společnosti zapsané do firemního rejstříku v roce 1912.²⁸¹

- Johann Horny, pivovar a sladovna

V roce 1827 založilo právovárečné měšťanstvo města Krnova pivovar sídlící na ulici Požárníků 44 (dříve Bäckengasse / Pekařská). Pozdějším majitelem se stal Johann Horny,²⁸² pravděpodobně v 90. letech 19. století. Provoz zajišťovalo kolem roku 1910 elektrické dynamo bez bližšího udání výkonu a rovněž parní stroj s výkonem 50 HP.²⁸³ Firma zanikla v roce 1927.

- Rudolf Winternitz & Co.

Tuto továrnu sídlící na Revoluční ulici 47 (dříve Rudolfstraße) založil v roce 1867 Rudolf Richter, předmětem výroby bylo bavlněné zboží, tento se však radikálně změnil v roce 1872, kdy se z podniku stala slévárna. V roce 1889 byla vybudována strojovna, parní kotel s výkonem 40 HP byl instalován o rok později.²⁸⁴ Od roku 1908 byl majitelem Rudolf Winternitz & Co.²⁸⁵

²⁷⁹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 312.

²⁸⁰ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 349.

²⁸¹ ZA Opava, fond Krajský úřad v Opavě. Firemní spis, sign. A II 96.

²⁸² SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 350.

²⁸³ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 302.

²⁸⁴ Tamtéž, evidenční arch firmy, sign. 320.

²⁸⁵ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 348.

- Josef Schoupal, výroba tuků

Původní továrna na výrobu tuků Heinrich Stransky & Sohn byla založena v roce 1890. V rukou Josefa Schoupala se objevuje v roce 1898. Firma sídlila na ulici Čs. armády 23 (dříve Bennischerstraße / Benešovská). Provoz továrny zajišťovala jen lidská síla.²⁸⁶

- Gröger & Lischka

Továrna Franze Grögera a Lischky (bohužel neznáme křestní jména) vznikla v 80. letech 19. století, předmětem činnosti byla výroba kukuřičného škrobu, od roku 1895 začala firma vyrábět ječné kroupy. Sídlila na ulici Čs. armády 34 (dříve Bennischerstraße / Benešovská). K provozu továrny sloužil na začátku 20. století parní stroj s výkonem 40 HP.²⁸⁷

- Plynárna

Městská plynárna sídlila na Revoluční ulici 49 (dříve Rudolfstraße), založena byla v roce 1863, od roku 1895 byla v majetku města Krnova.²⁸⁸ Od 1. listopadu 1901 zde byl umístěn plynový motor s výkonem 3 HP, který zajišťoval přísun energie pro strojní zařízení.²⁸⁹

- Elektrárna

Dalším podnikem v majetku krnovské městské obce byla elektrárna budovaná v letech 1902–1903 a postavená berlínskou společností Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft in Berlin.²⁹⁰ Sídlila vedle městské plynárny, konkrétně na Revoluční ulici 51 (dříve Rudolfstraße). O výrobu

²⁸⁶ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 322.

²⁸⁷ Tamtéž, evidenční arch firmy, sign. 295.

²⁸⁸ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 350.

²⁸⁹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 336.

²⁹⁰ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 350.

elektrické energie se starala dvojice parních strojů, každý s výkonem 300 HP a také jeden parní stroj o výkonu 500 HP. Celý provoz elektrárny obstarávalo 11 zaměstnanců, ředitelem byl Emil Torger.²⁹¹

Z tohoto výčtu krnovských továren je patrná celková skladba průmyslových odvětví v Krnově. Můžeme s jistotou konstatovat, že Krnov byl textilním městem, téměř dvě třetiny závodů se věnovaly právě tomuto průmyslovému odvětví. Textilky dominovaly nejenom počty zaměstnanců (velkým textilkám, jako byly továrny A. Larische, Kurze, či Gablera, mohla konkurovat snad jen Hohlbaumova továrna na tkalcovské stavy. A i ta jen potvrzuje sílu krnovské textilní výroby, protože vyráběla právě pro toto odvětví.), ale také např. součtem zmiňovaných výkonů parních strojů. Textilní továrny vznikaly pozvolna, k první - Larischově, se postupně přidávaly další. Jestliže na počátku šedesátých let 19. století máme zaznamenáno jen několik továren, na konci sedmdesátých let jsou to již téměř dvě desítky. Nárůst počtu továren byl postupný, nedá se říci, že by jej nějaký podnět prudce ovlivnil. Na přelomu 19. a 20. století je v Krnově evidováno na 35 textilních továren. Vývoj ostatního průmyslu byl podobný, továrny vznikaly postupně, nedá se říci, že by něco prudce ovlivnilo vzrůst jejich počtu. Dalšími významnými odvětvími byly tiskárny a rovněž průmysl související se stavebním rozvojem, především stavební firmy, pily a cihelny.

²⁹¹ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond OÚ Krnov. Evidenční arch firmy, sign. 335.

3. Železnice

Následující kapitola je věnována jednomu z největších fenoménů 19. století, železnici. Co se týče literatury a pramenné základny k problematice budování železnice v Krnově, situace není příliš uspokojivá. Můžeme se v tomto směru opřít především o knihu Heinricha Schuliga a o publikaci 130 let tratě Olomouc - Krnov – Opava (v níž je patrné, že autor čerpal také ze Schuligovy knihy, i když jen v malé míře).²⁹² Archivního materiálu v regionálních archivech se ovšem dochovalo jen velmi málo. Jmenujme především fond ZVIS a OŽK v Opavě²⁹³ a také fond AM Krnov.²⁹⁴ V obou případech se jedná o několik kartonů, většinou jde o jednání mezi různými správními institucemi o plánování trati. Bohatý je materiál týkající se plánů rozšiřování krnovského nádraží na počátku 20. století, ovšem kdy přesně k samotné přestavbě došlo, nevíme. Při skládání mozaiky o krnovské železnici jsme tedy odkázáni především na výše zmiňované publikace.

Nejen Krnovsko, ale také celé západní Slezsko, bylo až do roku 1872 co se týče moderních komunikací, poněkud zanedbáváno. Proto zde nemohlo dojít k požadovanému rozvoji obchodu a průmyslu. Teprve v roce 1855 se tato oblast dočkala první, jen 28, 2 km dlouhé, odbočné železniční dráhy ze Svinova do Opavy, přičemž do Svinova dorazila železnice v roce 1847.²⁹⁵ Moravským a slezským zemským zastupitelům velmi záleželo nejen na tom, aby obyvatelstvo těchto krajů mezi sebou mohlo čile obchodovat. Lidé by se

²⁹² SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923.

130 let tratě Olomouc – Krnov – Opava. Krnov 2002.

²⁹³ ZA Opava, fond ZVIS, zejména následující: inv. č. 1178, karton 699, inv. č. 2192, karton 4432a inv. č. 2218, kartony 4467 a 4468. ZA Opava, fond OŽK Opava, inv. č. 398, kartony 120–121. V tomto archivním materiálu se nenacházejí téměř žádné relevantní informace.

²⁹⁴ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond AM Krnov, zejména tyto: inv. č. 1057, kartony 636-638.

²⁹⁵ JAKUBEC, I. - JINDRA, Z.: Dějiny hospodářství Českých zemí. Praha 2007, s. 250.

zde usadili, a tím by došlo k oživení obchodu a základu rozsáhlé průmyslové výroby, jak nás o tom informuje i tištěný ministerský přípis výboru pro podporu vzniku železničního spojení s městem Krnovem, zasláný Státnímu ministerstvu obchodu ve Vídni v roce 1867: „*Obyvatelé Slezska jsou kvůli nepříliš úrodné půdě odkázáni především na oblast obchodu a průmyslu. Ovšem obchod a průmysl se nemohou plně rozvíjet tam, kde podmínky pro tento rozvoj nejsou. Proto je nutné zajistit zde především co nejlevnější dopravní prostředek, kterým je bezpochyby železnice. Zkracuje dobu v čase a rovněž náklady jsou osminásobně nižší. Státy se železnicí jsou v mnohem větší výhodě, nehledě k levnější a početnější pracovní síle, a tím i konkurenceschopnosti. Zkrátka s přihlédnutím ke všem výhodám železnice, je nutné propojit průmyslové oblasti ve Slezsku (jako je Krnov, Bruntál, Skrochovice a mnohé další), a ulehčit tak obyvatelům v těchto oblastech. Proto je nutné zřídit komisi, která se bude zabývat problematikou technickou i finanční...*“²⁹⁶

Krnované dokonce poslali dopis císaři, kde se vyjadřovali také k potřebě výstavby železničního spojení s tímto městem a prosí císaře o podporu: „*Slezská města a průmyslníci chtějí tímto apelovat na vás, abyste se také aktivně připojil k budování železnice v tomto kraji většinou opomíjeném. V Krnově i Bruntále se mimo jiné již roky s rozvahou a pro obecné blaho lidé se snaží podniknout potřebné kroky, výzkumy, šetření; snaží se alespoň o železniční spojení právě těchto měst s ohledem na další rozšíření na obou stranách: do Hlubčic a do Šternberka a Olomouce a Nisu...*“²⁹⁷

Tento dopis císaři nepochybně nebyl určen jen císaři, ale také širšímu čtenářstvu. O tom svědčí především apel na oblastní průmyslníky a majitele

²⁹⁶ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond AM Krnov. Karton 636, inv. č. 1057. Tištěný přípis, autorův překlad.

²⁹⁷ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond AM Krnov. Karton 636, inv. č. 1057. Tištěný dopis císaři, překlad autora.

pozemků, aby umožňovali bezproblémovou výstavbu případné dráhy, aby nebránili ve výkuech svých pozemků souvisejících se stavbou a aby byli rovněž připraveni v době, kdy bude železniční trať napojována na pruskou železniční síť.

V dopisu se můžeme dočíst také o zamýšlených trasách dráhy, jak si ji představovali právě v Krnově:

1. Z Bruntálu do Krnova - s připojením na pruské straně do Hlubčic.
2. Z Vrbna do Zlatých hor - s připojením do Nisy s odbočkou do Jeseníku.
3. Z Jeseníku přes Kolštýn na Hanušovice s připojením na Králíky.
4. Z Bruntálu do Rýmařova, jako pohraniční stanice pro veškerý náklad z jesenických hor.

Ovšem potřebu rozvoje železnice si uvědomovali i jinde. Nejen v souvislosti s válečnými událostmi roku 1866 přicházely zemské vládě k projednání návrhy moravských a slezských zemských drah nejčastěji na těchto trasách: Opava – Krnov – státní hranice a dál směrem na Nisu a Olomouc – Krnov – říšská hranice směrem na Hlubčice. Pro orientaci celkového zasazení plánovaných tratí v širších geografických souvislostech můžeme opět použít tištěný ministerský přípis. Zde nám vystane před očima nejen mapa regionu, ale také celé střední Evropy. Budování železniční sítě mělo probíhat v následujících etapách spjatých s nejvýznamnějšími úkoly přivedení železnice:

1. Textilní město Krnov mělo být nejprve propojeno s Opavou, čímž měl být posílen dovoz surovin, např. mohla být dovážena vlna nejenom z Haliče, ale také např. z Uher, a to sice buď přes Gänserndorf (Dolní Rakousko), nebo přes budovanou maďarskou severní dráhu přes Jablunkov. Navíc následné prodloužení dráhy přes Krnov dále na sever mělo co nejkratší cestou spojit severozápadní Německo (Brémy, Hamburk, Štětín) a na západ od Váhu

a Dunaje ležící polovinu maďarských zemí. Tímto by bylo svého času zcela schopné zajišťovat dopravu mezi Orientem a Severním a Baltským mořem.

2. Oblasti s nedostatkem dřeva na těchto trasách, které jinak mají všechny předpoklady pro masivní rozvoj průmyslu, z nichž z nejvýznamnějších jmenujme: Opavu, Krnov, Bruntál či Vrbno pod Pradědem, měly být co nejkratší možnou cestou spojeny s mohutnými uhelnými revíry a pohodlně mohl být dopravován také vápenec, sádrovec nebo břidlice z jiných oblastí.

3. Slibně se rozvíjející Inářský průmysl v Jeseníku i jeho okolí měl být podpořen právě napojením oblasti na železniční síť, což mělo mít pozitivní vliv na celkovou oblast západního Slezska.²⁹⁸

Mimo správních institucí se brzy ozvala také soukromá sféra. V Brně, Olomouci, Opavě, Šumperku a Jeseníku zakládali konzorcia, která si nejprve dávala za úkol získat pro svá města co možná největší výhody. Zejména Opavané se snažili udělat ze svého města jakýsi pomyslný střed slezských železničních drah, k čemuž jim sice nahrála o něco později vzniknuvší situace, té však obyvatelé Opavy nestačili plně využít. Tato situace nastala v době, kdy konečně (nejen s ohledem na všechny žádosti) pověřilo ministerstvo obchodu 30. března 1868 „Severní dráhu císaře Ferdinanda“ provést přípravné práce pro již koncesionovanou „Moravsko-slezskou severní dráhu“ ze Šternberka přes Rýmařov, Bruntál a Zlaté Hory. Protože Severní dráha císaře Ferdinanda však v této záležitosti projevila velmi málo zájmu, rozhodl se Slezský zemský výbor ministerstva obchodu výstavbu železnice na trase Šternberk – Bruntál – říšská hranice pozastavit.²⁹⁹ Právě zde měli Opavané jedinečnou příležitost a opavský centrální výbor se vskutku rozhodl realizovat své vlastní rozsáhlé plány. Jenže reakce nebyla dostatečně rychlá,

²⁹⁸ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond AM Krnov. Karton 636, inv. č. 1057. Tištěný přípis, autorův překlad.

²⁹⁹ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 177.

a tak byli předstiženi olomouckým konzorciem ve složení: hrabě Robert Lichnovsky, Max Machanek, Eduard Böhm a společníci, které získalo koncesi na zřízení dráhy již 10. srpna 1869. Trasa vedla následovně: Olomouc – Bruntál – Krnov – říšská hranice s připojením do Hlubčic a s větví Krnov – Opava, Krnov – Město Albrechtice – říšská hranice, případně připojení na pruskou železniční síť v linii Prudnik – Nisa, dále pak Milotice nad Opavou – Vrbno a Valšov – Rýmařov. V Opavě panovala kvůli neúspěchu velká rozmrzelost, domnívali se totiž, že jejich zájmy nejsou dostatečně hájeny, zaznívaly hlučné protesty, které byly obráceny i proti zasloužilému starostovi města, který nemohl mít na povolování žádný vliv, a tudíž byl v této věci zcela nezúčastněn. Do karet jim nenahrával především Max Machanek, projektant trasy, který byl navzdory opavským plánům příznivcem varianty udělat železničním uzlem oblasti Krnov, nikoliv Opavu.³⁰⁰

Co se týká financování nově stavěné dráhy, která byla pojmenována „Moravsko-slezská centrální dráha“ měly být prostředky k vybudování tohoto podniku podle nákresů pokryty 45 000 kusy akcií v hodnotě 400 korun (18 000 000 K) a 45 000 kusy primárních dluhopisů v hodnotě 600 K (27 000 000 K), dohromady tedy 45 000 000 K. Stanovy ohledně financování byly úředně schváleny 21. května 1870, načež došlo 24. května 1870 k ustanovení společnosti. Toto přineslo 20. června 1870 dílčí obnos 20 000 000 K, skrze emise Unionbanky.³⁰¹

Post generálního ředitele byl obsazen podílníkem společnosti Maxem Machankem a místo generálního sekretáře byl obsazeno sekretářem Unionbanky Dr. Morizem Ritzelbergem. 23. července zadala Unionbanka

³⁰⁰ SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond AM Krnov. Karton 636, inv. č. 1057. Tištěný přepis.

³⁰¹ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 178.

stavbu a vybavení trati firmě Bratři Kleinové ze Sobotína,³⁰² která začala se stavbou 22. listopadu 1870 pod vedením vrchního inspektora Wilhelma Asta, od něhož pocházel také samotný stavební projekt. Samotná výstavba probíhala bez komplikací a všechny linie byly dokončeny dlouho před stanoveným termínem. Podařilo se zprovoznit trasu Olomouc – Bruntál – Krnov (86, 942km) a Krnov – Jindřichov (21, 6km) k 1. říjnu 1872 pro nákladní, respektive k 15. říjnu 1872 pro veškerou dopravu a trasu Krnov – Opava (27, 753 km) k 1. listopadu 1872. Příhraniční trasy byly kvůli zpoždění dokončovacích prací na pruské straně zprovozněny o něco později: konkrétně z Krnova do Hlubčic (3,26 km) se začalo jezdit 25. září 1873 a z Jindřichova do Hlucholazů teprve od 1. prosince 1875. Moravsko–slezská centrální dráha byla ještě ve své pátevní linii rozestavěna, když společnost převzala také stavbu dráhy Opava – Vlárský průsmyk (dnešní hranice mezi Českem a Slovenskem). Přitom se ovšem konsorcium dostalo do vážných finančních nesnází. Příčina ležela v nedostačujících výnosech Moravsko-slezské centrální dráhy a také ve zhoršující se situaci na finančních trzích (krach na burze 1873). Protože se vláda rozhodla odepřít státní garance na celou dobu trvání koncese a jiná možnost finančního zabezpečení prostě nebyla, zůstala trasa Opava – Vlárský průsmyk nedostavěna a již vynaložené náklady (9 400 000 K) na trase Opava – Fulnek byly ztraceny.³⁰³

Společnost byla navíc v takové situaci, že koncesi na stavbu boční větve Valšov – Rýmařov a Milotice nad Opavou – Vrbno pod Pradědem musel převzít stát. Stavba prvně řečené trasy dlouhé necelých 14 kilometrů byla dokončena a provoz na ní zahájen 15. října 1878. Stavba trasy Milotice nad Opavou – Vrbno však byla o dva roky odložena. Příčina tkvěla také v tom, že se Bruntál snažil dosáhnout přímého připojení s Vrbnem, zatímco

³⁰² 130 let tratě Olomouc – Krnov – Opava. Krnov 2002, s. 5.

³⁰³ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 179.

odborníci kvůli terénním těžkostem a hustoty zalidnění pokládali za mnohem lepší řešení propojení přes Milotice nad Opavou podél údolí řeky Opavy. Když bylo obecním zastupitelstvům Bruntálu a ostatních obcí opavského údolí objasněn projekt trasy z Milotic do Vrbna, začalo se s výstavbou této trasy (20,533 km) a 5. prosince 1880 byla předána k osobní dopravě. Provoz obou těchto lokálních drah převzalo ředitelství Moravsko-slezské centrální dráhy. I v té době však dráha trpěla nouzí a to až do přejetí do státního provozu k 1. lednu 1895.³⁰⁴ Významným krokem v rozvoji bylo propojení Hanušovic a Hlucholazů v roce 1888, Krnov se tak stal železniční křižovatkou do čtyř směrů.³⁰⁵

Zpočátku bylo na trase Centrální dráhy také poměrně málo nádraží. Mezi Opavou a Krnovem to byly pouze Skrochovice, ve směru z Krnova do Olomouce to byly stanice Milotice nad Opavou, Bruntál, Valšov, Dětřichov, Moravský Beroun a další. Ve směru na Nisu: Město Albrechtice, Jindřichov, Hlucholazy a další. Jediná zastávka v krnovském soudním okrese byla zřízena v Branticích. Avšak doprava, zejména osobní doprava, se postupně zvyšovala, a s ní byla i stále citelněji znát potřeba budování dalších stanic. Jednotlivé obce požadovaly po železniční správě, aby v tomto nebyly odmítány. Ovšem od uchazečů bylo požadováno, aby se zaručily za náklady. Tímto vznikly zastávky: Krásné Loučky 1874, Úvalno 1875, Cvilín 1880, Linhartovy 1885, Chomýž 1890 a Zátor 1892. V roce 1898 byla rozšířena zastávka na nádraží v Branticích. V roce 1891 bylo zřízeno v Úvalně a v roce 1903 v Krásné Loučky nákladiště.³⁰⁶

³⁰⁴ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 179.

³⁰⁵ 130 let tratě Olomouc – Krnov – Opava. Krnov 2002, s. 6.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 6.

SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 179-180.

Od přechodu dráhy pod provoz státem byly provedeny mnohé změny a vylepšení, které se s ohledem na dopravu ukázaly jako nutné. Nádražní budova v Krnově byla postavena a následně též rozšiřována v letech 1905–1909, na výstavbě se mimo jiné podílela také stavební firma Ernesta Latzela. Významně vzrostl počet kolejí, vagónové seřadiště a silniční dopravu mezi Krnovem a Kostelcem výrazně zrychlila v roce 1909 vybudovaná uliční klička a železná lávka nad kolejemi. K přestavbě nádraží a celého přednádražního prostoru došlo ve druhém desetiletí 20. století. Také výtopna lokomotiv již byla nedostačující, a tak byla postavena nová odpovídající moderním požadavkům.³⁰⁷

Obyvatelům především průmyslového Hlubčického a Opavského předměstí, ale také nákladní dopravě pomohla přeměna zastávky Cvilín na nádraží v roce 1911 (podle archivních zápisů se o tomto jednalo již od roku 1907) a k tomu vybudované potřebné stavby, došlo také k zastřešení peronu, provoz zde byl obnoven 15. srpna 1911.³⁰⁸

V roce 1912 došlo na krnovském nádraží ke změně zásobárny na vodu, doposud byla totiž voda do parních kotlů čerpána ze studen, což nebylo zrovna nejvhodnější, zejména kvůli usazujícímu se vodnímu kameni. Po zjištění tohoto nedostatku, byla zkoumána voda okolo tekoucí Opavice a když bylo prokázáno, že je zcela vyhovující, byla na pravém břehu u relsové koleje k Hlubčicím vybudována čerpací stanice, ze které byla voda z řeky přiváděna také do vybudovaného rezervoáru za nádražní budovou, odkud byla přiváděna na nádraží.

V roce 1913 bylo rozhodnuto o zřízení podjezdu na trase říšské silnice z Krnova do Města Albrechtic na severní straně nádraží, takže vlak již neměl dále bránit provozu na této silnici.³⁰⁹

³⁰⁷ SOkA v Bruntále se sídlem v Krnově. Fond AMK, inv. č. 1057, kartony 636-638.

³⁰⁸ Tamtéž, inv. č. 1057, kartony 637, 638.

³⁰⁹ Tamtéž, inv. č. 1057, karton 637.

Pro doplnění celkového obrázku železniční sítě v oblasti je nutno zmínit také plánovanou trasu dráhy z Brantic přes Lichnov do Horního Benešova, o které se na počátku století jednalo a také průmyslovou železnici.³¹⁰

Průmyslová železnice měla sloužit nákladní dopravě mezi krnovským hlavním nádražím a jednotlivými většími továrnami. První taková železniční vlečka byla zřízena v roce 1886 podél kosteleckého mlýnského náhonu ke Kandlerově parnímu mlýnu, druhá byla zřízena v roce 1917 na levém břehu řeky Opavy, vedla k Hohlbaumově továrně na Revoluční ulici 71 (dříve Rudolfstraße). Na podzim roku 1918 byla tato trasa prodloužena podle dřívější dohody až k městské plynárně.³¹¹

³¹⁰ Tamtéž, inv. č. 1057, karton 638.

³¹¹ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 181.

4. Školství

O vývoji krnovského školství nemáme příliš mnoho zpráv. Většinou jsme odkázáni na literaturu. Školní kroniky se bohužel nedochovaly, o přehledu školství se tak zmíním jen ve stručnosti. Důraz bude kladen především na Odbornou tkalcovskou školu, kde se pramenného materiálu zachovalo mnohem více.

Z popisu města z roku 1834 víme, že základní vzdělání dětem poskytovala farní škola se dvěma učiteli, střední vzdělání pak hlavní škola se třemi třídami, v nichž působili tři učitelé a jeden katecheta.³¹² V roce 1848 byly v Krnově dvě obecné školy (chlapecká a dívčí).³¹³ Další informace máme již jen ze Schuligovy monografie. V roce 1842 byla postavena nová budova základní školy na Kostelním náměstí (dříve Kirchenplatz / Nám. Osvobození). V roce 1869 byla v souvislosti s reorganizací základního školství evidována pětitřídní veřejná chlapecká škola a současně čtyřtřídní farní škola pro dívky. Tyto byly pod vedením řídicích učitelů Aloise Fuchse a Josefa Menzela. Do 70. let se datuje stavba školní budovy, která probíhala v letech 1877 a 1878 na městské náklady na pozemku sousedícím s reálkou. Budova byla slavnostně otevřena 4. října roku 1878 a existující prostory byly rozděleny následovně: v 1. a 2. patře byly umístěny čtyři třídy dívčí školy a rovněž pro obě školy společná sborovna, kancelář ředitele a sklad učebních pomůcek, zatímco přízemní prostory byly určeny pro pětitřídní chlapeckou školu.

Na konci školního roku 1880/1881 odešel ředitel Alois Fuchs do penze a v tomto roce rovněž zemřel ředitel Josef Menzel. Ze strany školského úřadu bylo rozhodnuto o sloučení obou funkcí pod jeden úřad. Následovalo

³¹² BLUCHA, V.: *Historie Krnova*. Krnov 1969, s. 28.

³¹³ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, svazek XIII*. Olomouc 1994, s. 169.

vypsání konkurzu a po volbě bylo rozhodnuto propůjčit tento úřad řediteli měšťanské školy Heinrichu Schuligovi z Bílovce.

Podle školských vládních nařízení měla být v Krnově povinně zřízena také měšťanská škola, tomu se však město dlouho bránilo. Například ředitel reálky Josef Wunsch se obával, že zřízení veřejné chlapecké měšťanky by znamenalo pokles návštěvnosti nižších tříd jemu svěřeného ústavu a snažil se založení měšťanky odkládat co nejdéle. To samé rovněž činili místní klerikálové, kteří považovali založení veřejné dívčí měšťanky za konkurenci jejich klášterní škole. Takže krnovský školský obvod byl ještě v 90. letech 19. století na celé Moravě a ve Slezsku jediný, ve kterém ještě nebylo zařízení takového druhu.

Tato situace se změnila na počátku 20. století, kdy došlo k masovějšímu rozdělování stávajících škol. Zajímavý je z tohoto období boj o obsazení místa ředitele nově vzniklé měšťanky. Na zasedání slezského zemského výboru 9. září 1902 se probírala otázka definitivního obsazení místa ředitele měšťanky v Krnově. Na tento post byl jak místní školní radou, tak také obecním zastupitelstvem odsouhlasen řídící učitel Heinrich Schulig. Avšak Schulig byl protestant, proti čemuž se od počátku stavěl slezský zemský prezident, feudálně-klerikální hrabě Josef von Thun-Hohenstein. Slezský zemský výbor se v této záležitosti nechtěl protivit vládě, a tak byl bez dlouhých úvah ředitelem chlapecké a měšťanské školy v Krnově jmenován na druhém místě volený učitel měšťanky Edmund Wittek z Bruntálu. Mezitím byl řídící učitel Heinrich Schulig pověřen řízením pětitřídní chlapecké školy, i když se o toto místo vůbec neucházel.

V roce 1875 vstoupila do seznamu středních škol obecní reálka, jejíž snahu o vytvoření inicioval již v 50. letech první svobodně zvolený starosta Franz Florian Göbel, od 1. ledna 1876 přešla pod správu státu s cílem vytvořit vyšší reálku. Prvním ředitelem nové státní vyšší reálky byl Josef

Wünsch (do roku 1896, kdy odešel do penze). Protože stávající školní budova nebyla schopná pojmout stále se rozrůstající množství tříd, začala být na začátku školního roku 1877/8 působností úřadu starosty dr. Franze Goldemunda projednávána výstavba nové prostorné budovy školy. Tuto prováděla stavební firma J. Hartela.³¹⁴

Wünschovým nástupcem byl jmenován profesor a dočasný správce ústavu Friedrich Barger. Ten zastával od roku 1894 úřad školního inspektora ve školách v osoblažském okrese, avšak po svém jmenování ředitelem požádal o zproštění tohoto úřadu. V roce 1910 odešel na vlastní žádost do penze, ve svém úřadu byl nahrazen Edmundem Maderem, dosavadním profesorem vyšší reálky v Těšíně.

Od roku 1883 je v seznamu krnovských škol vedena také Živnostenská pokračovací škola.³¹⁵

4.1 Odborná tkalcovská škola německá v Krnově

S přihlédnutím ke koncepci mé práce hraje nejvýznamnější roli v otázce krnovského školství Odborná tkalcovská škola německá v Krnově. K její historii se dochovalo poměrně mnoho pramenů, kromě škole samostatně vyhrazeného fondu v krnovském archivu, jsou to také materiály opavského archivu.³¹⁶

³¹⁴ 120 let trvání gymnázia v Krnově. 50 let českého gymnázia v Krnově. Krnov 1995, s. 148.

³¹⁵ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, svazek XIII*. Olomouc 1994, s. 170.

³¹⁶ ZA Opava, fond ZVIS v Opavě. Inv. č. 1554-1556, kartony 2156-2159, inv. č. 1559, karton 2161, inv. č. 1965, kartony 3691.

SOKA v Bruntále se sídlem v Krnově, fond Odborná tkalcovská škola německá v Krnově.

Tamtéž, fond AMK, inv. č. 1015, karton 606.

Vzhledem k významnému rozvoji krnovského textilního průmyslu v letech 1870 až 1880, kdy v rychlém tempu docházelo k dokončení přechodu z ruční výroby na výrobu strojní a mechanický stav se stal jediným prostředkem výroby sukna, bylo čím dál víc patrné, že této nové formě výroby chybí adekvátní pracovní síla, která by nejen zacelila mezery v potřebách moderního způsobu výroby, ale která by také zajistila stálost výroby a rovněž pozitivně ovlivnila i její budoucí vývoj.

Toto si záhy uvědomil krnovský občan, textilní podnikatel a v neposlední řadě také prvně zvolený starosta města (v letech 1850–1864) Ferdinand Göbel. Ten se rozhodl ve spolupráci s místními soukeníky (Karl Larisch, Franz Kurz, Johann Fiedler, Ernst Schmidt, Heinrich Horny) budoucí pracovní sílu školit v instituci k tomu vytvořené,³¹⁷ a tak vybudovali v blíže neurčených prostorách mykanou přádelnu, tkalcovnu zboží z ovčí vlny a apreturu (konečnou úpravnu). Toto rozhodnutí bylo učiněno pod heslem: „Kdo odpočívá, koroduje“,³¹⁸ které už cechovní učeň neznal. Právě na těchto základech vznikla o něco později, konkrétně v roce 1875, Odborná tkalcovská škola, která měla za úkol systematicky a plánovitě uspokojovat stále se zvyšující poptávku po kvalitní pracovní síle, která byla schopna vyrovnávat se s modernizací průmyslové výroby.

Na začátku svého působení škola sídlila v prostorách pronajatých městskou obcí v několika soukromých domech. Teprve v roce 1890 byl schválen koncept nové budovy, která by vyhovovala všem požadavkům. O dva roky později pak bylo přikročeno ke stavbě. Bohužel přesnou polohu školy se mi dohledat nepodařilo. Už v roce 1879 převzalo ministerstvo obchodu vedení ústavu do vlastní státní režie, později přešlo z ministerstva

³¹⁷ SOkA v Bruntále se sídlem v Krnově, fond Odborná tkalcovská škola německá v Krnově. Inv. č. 1, kniha protokolů.

³¹⁸ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923, s. 156.

vyučování do rukou ministerstva práce a pak škola přešla pod ministerstvo školství.³¹⁹

Budova měla obdélníkový půdorys, který byl jen na jižní straně narušen vybočující kotelnou a strojovnou. Budova byla dvoupatrová. V pravé části přízemí byla opravárenská dílna a sál s mechanickými stavy, v levé části se nacházela kancelář a byt ředitele a jeho sluhy. V prvním patře byly tři učebny, knihovna, technologický kabinet a sál pro ruční stavy; ve druhém patře se nacházela šicí (vyšívací) dílna, kabinet učebních pomůcek a sklad přízí.

K pohonu všeho mechanického zařízení sloužil parní stroj o síle 18 HP, k osvětlení sloužily elektrické žárovky a obloukové lampy.

V tkalcovně bylo kromě 14 mechanických stavů nejnovějšího systému pro ovčí vlnu, bavlnu, lnu, koberců, včetně rozklepávacího stroje, skacího stroje, tří soukacích strojů, listovky a žakárového stroje také mechanické pohyblivé modely strojů, dále vlastní dynamo pro chod osvětlení stejně jako dynamo na střídavý proud pro elektromotory tkalcovských stavů. V opravárenské dílně stál zámečnický stůl, hoblovačka a soustruh. V ruční dílně sloužilo k výuce 18 stavů na módní zboží a dále 12 cvičných žakárových stavů pro tkaní nábytkových látek, koberců, prostírání, plyše, příkrývek a dekoračních textilií.

Rozsáhlá knihovna s 1300 svazky odborné literatury, bohatá sbírka předloh a látek, stejně jako vydatná technologická sbírka z oblasti nauky o materiálech, všechny tyto doplňovaly učební prostředky přádelny, tkalcovny i apretury.³²⁰

Co se týká personálních záležitostí, využívala škola mimo všeobecné pedagogy také následující odborníci: vzorkář, technolog tkalcovny, tovární

³¹⁹ Tamtéž, s. 156.

³²⁰ SOkA v Bruntále se sídlem v Krnově, fond Odborná tkalcovská škola německá v Krnově. Inv. č. 110 - výkazy kabinetů a učebních pomůcek a inv. č. 111 - výkazy a zprávy školního inventáře.

účetní, mistr tkaní, dezinatér, vedoucí tkaní, obchodník a vzdělavatel ve výrobě zboží z ovčí vlny a bavlny.³²¹ Ti se starali i o zajišťování výuky, která byla vedena v několika kurzech. Teoretické vyučování zahrnovalo následující obory: teoretické, technologické, grafické a kupecké. Praktické vyučování zahrnovalo ruční a mechanické tkaní pro získání praxe a znalost příkladů.

Přestože zájem o studium na této škole byl značný, o čemž svědčí také fakt, že od roku 1884 byl veden kromě denního kurzu také večerní a nedělní kurz, nebyl počet žáků příliš vysoký. Pro představu ve školním roce 1890/1891 navštěvovalo denní kurz 14 žáků prvního ročníku a 13 žáků druhého ročníku, večerního a nedělního kurzu se účastnilo 22 žáků prvního ročníku a 22 žáků druhého a třetího ročníku. Výuka trvalo od pondělí do sobotního poledne, večerní a nedělní kurz byl kromě neděle i dva dny v pracovním týdnu.³²²

Jednotlivé kurzy pak můžeme rozdělit následovně:

1. Dvouletý základní kurz tkaní ukončený výučním osvědčením, nutný hlavně pro tkalcovské mistry a úředníky. Vyučování trvalo od 1. září do 30. června v délce 44 hodin týdně. Pro přijetí bylo vyžadováno potvrzení o dosažení minimálně 14 let věku, navštěvování měšťanské nebo obecné školy a vykonání zkoušky z německého jazyka a počtů. Předchozí praxe byla výhodou, ale nebyla podmínkou.

2. Speciální jednoletý kurz pro účetní a dezinátory dával příležitost především nadaným a snaživým absolventům dvouletého základního kurzu, kde si mohli rozšířit své znalosti a po speciálnějším kurzu a získat tak, díky získaným znalostem, co nejlepší místo v podobě řídicích funkcí, popřípadě mohli vést svou vlastní textilní firmu či obchod.

³²¹ SOkA v Bruntále se sídlem v Krnově, fond Odborná tkalcovská škola německá v Krnově. Kartony 4-6, inv. č. 103, osobní listy učitelů a zaměstnanců.

³²² Tamtéž, fond Odborná tkalcovská škola německá v Krnově. Inv. č. 8, evidenční kniha – třídní katalog.

3. Večerní a nedělní kurz se členil na odborný vzdělávací kurz předení, teorii tkaní a mechanického tkaní, odborný postgraduální kurz za účelem zvláštní výuky techniky tkaní a všeobecně vzdělávací kurz pro širokou veřejnost zaměřený na rýsování, elektrotechniku, odborné strojírenství, stenografování, účetnictví, technické kreslení a další. Tento kurz byl určen především pro pomocné síly, délka studia byla rozvržena do tří let.

4. Půlroční kurz nopkování (čištění sukna) a vyšívání pro přípravu čističek a vyšíváček sukna.³²³

Vedením školy byl pověřen v oboru dobře známý a ve vlnařském průmyslu oceňovaný ředitel inženýr profesor Heinrich Kinzer, který se více než 28 let neustále snažil udržet tuto instituci na úrovni doby a ze všech sil sloužil nejen žákům, ale i celému průmyslu. Kromě něj působilo na škole ještě dalších pět učitelů a tři mistři a velký počet dřívějších studentů. O tomto nás informuje především dochovaná evidenční kniha se seznamem žáků.³²⁴ Tato byla vedena od roku 1875 a kromě abecedně řazeného seznamu žáků s jejich datem a místem narození se můžeme dočíst i další zajímavé informace, např. jakou školu předtím navštěvovali, jaký kurz a v jaké době navštěvovali, popřípadě i kam odešli za prací a jaké bylo jejich postavení v tomto působišti. Již jen jako perličku na závěr uvedu fakt, že jsem zde našel jména většiny krnovských továrníků té doby a to nejen z oblasti textilního průmyslu.

³²³ SCHULIG, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923.

SOkA v Bruntále se sídlem v Krnově, fond Odborná tkalcovská škola německá v Krnově. Karton 7, inv. č. 104, učební plány, rozdělení vyučovacích předmětů. Především inspekční záležitosti z roku 1902, kde je podrobný rozpis kurzů.

³²⁴ Tamtéž, fond Odborná tkalcovská škola německá v Krnově. Inv. č. 77, evidenční kniha – seznamy žáků.

5. Vývoj počtu obyvatel

Snahou této kapitoly bylo přiblížit vývoj počtu obyvatel ve městě Krnově, ovšem narazil jsem zde na zásadní problém, sčítací listy obyvatel uložené ve fondu AM Krnov byly zcela zničeny během povodně v roce 1997, a tak po nich máme jen památku v archivní pomůcce. Částečně sice můžeme použít informace z *Historického místopisu*, ale ty jsou velmi stručné. Další dochovaný archivní materiál pak skýtá zásadní problém, a totiž, že většina dochovaného materiálu pracuje s větší správní jednotkou, krnovským soudním okresem, který zahrnoval kromě samotného města něco přes dvacet obcí či jejich místních částí. Nicméně i z tohoto materiálu (většinou se jedná o statistiky vydávané v rámci sčítání lidu; občas podpořené téměř náhodně nalezenými záznamy při studiu mnou používaných fondů) si můžeme utvořit jakýsi obrázek o vývoji počtu obyvatel na Krnovsku:

První zmínku o počtu obyvatel přímo ve městě Krnově jsem uvedl již v úvodní kapitole věnované městu: celé město (i s třemi předměstími – Horním, Hlubčickým a Opavským) obývalo na přelomu 30. a 40. let 19. století 5 456 obyvatel, z toho 2 610 mužů a 2 846 žen.³²⁵

V roce 1850 již mělo samotné město 7 283 obyvatel.³²⁶ Toto číslo můžeme porovnat s následujícími údaji o počtu obyvatel, tentokrát již v celém soudním okrese (tehdy zahrnoval 15 obcí, resp. 23 místních částí), je z poloviny 50. let a říká nám, že zde žilo 19 938 obyvatel, z toho 19 376 katolíků, 521 evangelíků, 41 židů.³²⁷ Tento počet se lehce zvyšoval, v roce 1859 zde žilo 20 307 obyvatel, z toho 19 630 katolíků, 505 evangelíků a 172 židů; okres zahrnoval 15 obcí, tedy 23 místních částí.³²⁸

³²⁵ BLUCHA, V.: *Historie Krnova*. Krnov 1969, s. 28.

³²⁶ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, svazek XIII*. Olomouc 1994, s. 164

³²⁷ ZA Opava, fond ZV1S, inv. č. 1025, karton 183.

³²⁸ Tamtéž, fond ZV1S, inv. č. 1025, karton 183.

Další údaje nejen z města, ale i z celého okresu máme až z roku 1869. V 658 krnovských domech žilo 8 442 obyvatel, bližší údaje o obyvatelstvu bohužel nemáme.³²⁹ Pro srovnání opět uvedu čísla celého soudního okresu: ten čítal 18 990 obyvatel (9 082 mužů a 9 908 žen), 2 229 obydlých a 73 neobydlých domů.³³⁰ Z náboženského hlediska byla většina katolického vyznání, uvádí se rovněž 240 evangelíků a 290 židů. V celém okrese se pak k české národnosti hlásilo necelých 600 Čechů a Moravanů.³³¹ Zajímavý je rovněž údaj o počtu pracujících v textilním průmyslu, kdy se uvádějí více než 3 000 obyvatel.³³²

Další, jen opravdu stručný údaj máme z roku 1875, kdy žilo v krnovském okrese 19 021 obyvatel.³³³

Mnohem bohatší na informace je rok 1880. V tomto roce žilo v soudním okrese (16 obcí = 25 místních částí) 22 852 obyvatel (11 059 mužů, 11 793 žen), na jeho území se nacházelo 2 347 obydlých a 65 neobydlých domů. Pokud jde o národnostní a náboženské rozlišení, uvádí se necelé dva tisíce Čechů a Moravanů, většina obyvatel byli katolíci, 400 bylo židů, necelých 500 evangelíků.³³⁴ V samotném městě žilo v roce 1880 v 710 domech 11 792 obyvatel, přičemž se uvádí, že 265 bylo Čechů, 356 Poláků, 10 127 Němců a zbytek byl jiné národnosti. Náboženské rozdělení vypadalo následovně: 237 protestantů, 392 židů, 11 150 katolíků.³³⁵

Dochovaly se rovněž údaje o podrobnějším rozdělení města:

³²⁹ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, svazek XIII*. Olomouc 1994, s. 164.

³³⁰ Bevölkerung und Viehstand von Schlesien nach der Zählung vom 31. December 1869. Wien 1871, s. 2-3.

³³¹ Tamtéž, s. 6-7.

³³² Tamtéž, s. 12.

³³³ Statistischer Bericht über die volkswirtschaftlichen Verhältnisse Schlesiens im Jahre 1890. Troppau nedatováno, s. 276-277.

³³⁴ Ergebnisse der nach dem Stande vom 31. December 1880 in Schlesien ausgeführten Zählung der Bevölkerung und der Häuslichen Nutzthiere. Wien 1882, s. 2-3.

³³⁵ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, svazek XIII*. Olomouc 1994, s. 164.

Podrobný seznam míst ve Slezsku. Wien 1885., s. 30 - 31.

- Vnitřní město: 271 domů, 2 546 mužů, 2 294 ženy, celkem 4 840 obyvatel.
- Hlubčické předměstí: 94 domů, 698 mužů, 738 žen, celkem 1 436 obyvatel.
- Mariánské pole: 48 domů, 159 mužů, 194 ženy, celkem 353 obyvatel.
- Horní předměstí: 149 domů, 1 250 mužů, 1 307 žen, celkem 2 557 obyvatel
- Opavské předměstí: 148 domů, 1 244 mužů, 1 362 žen, celkem 2 606 obyvatel.³³⁶

Další údaje o Krnovu i celém okrese máme z roku 1890. Jediným údajem o městě je celkový počet obyvatel, který byl 13 839.³³⁷ O celém soudním okrese toho již víme více: k 31. prosinci 1890 zde bylo hlášeno 26 481 obyvatel (12 627 mužů, 13 854 žen). Tito žili v 16 obcích, respektive 28 místních částech, evidováno bylo rovněž 2 485 obydlených a 27 neobydlených domů.³³⁸ Z náboženského hlediska byli obyvatelé většinou katolíci, žilo zde také 579 židů a necelý 1 000 evangelíků.³³⁹ Více než tři čtvrtiny (21 000) obyvatel byly gramotné.³⁴⁰

Z roku 1900 se dochovaly je informace ze samotného města Krnova, ovšem s podrobným rozpisem: ve Vnitřním městě žilo ve 278 domech 4 303 obyvatel, v Hlubčickém předměstí ve 138 domech 2 704 obyvatel, na Horním předměstí v 235 domech 3 987 obyvatel, v Opavském předměstí ve 171 domě 3 559 obyvatel a v Mariánském poli v 50 domech 330 obyvatel. Celkově tedy žilo v 872 domech 14 623 obyvatel, z čehož se k české národnosti hlásilo 141 obyvatel, 13 274 obyvatel byli Němci a ostatní se hlásili k národnosti jiné.

³³⁶ Podrobný seznam míst ve Slezsku. Wien 1885., s. 30 - 31.

³³⁷ Statistischer Bericht über die volkswirtschaftlichen Verhältnisse Schlesiens im Jahre 1890. Troppau nedatováno, s. 249.

³³⁸ Tamtéž, s. 6, 8.

³³⁹ Tamtéž, s. 14-15.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 20-21.

Ke katolickému náboženství se hlásilo 13 512 obyvatel, k evangelíkům 513 obyvatel a židů bylo evidováno 526.³⁴¹

Z roku 1910 máme opět informace nejen o soudním okrese, ale také o samotném městě. Okres zahrnoval 16 obcí (= 24 místních částí), evidováno bylo 2 726 obydlených a 97 neobydlených domů. Počet obyvatel dosahoval téměř 27 tisíc: mužů bylo 12 759, žen 14 129, dohromady tedy 26 888 obyvatel.)³⁴² Co se týká samotného města, pak zde v 1 182 domech žilo 16 681 mužů a žen. Čechů bylo 247, Němců 15 390, k jiné národnosti se hlásilo 1 044 obyvatel.³⁴³ Náboženské rozložení není známo, ovšem vzhledem k setrvalému vývoji nelze očekávat žádné výkyvy.

Z tohoto seznamu je patrné, že počet krnovského obyvatelstva se vyvíjel plynule, bez významnějších demografických skoků. Počet obyvatel se během 19. století zvětšil několikrát, nelze však bezpečně říci, jestli to bylo způsobeno migrací do města, případně zvýšenou porodností. Nicméně při srovnání počtu obyvatel soudního okresu a správně „nadřízeného“ politického okresu můžeme zjistit zajímavý fakt. Jestliže počet obyvatel soudního okresu rostl, pak počet obyvatel „nadřízeného“ politického okresu téměř stagnoval, z čehož vyplývá, že se obyvatelé museli stěhovat blíže ke Krnovu.

³⁴¹ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, svazek XIII*. Olomouc 1994, s. 164.

³⁴² Berufstatistik nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in Österreich. Wien 1916, s. 34.

³⁴³ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, svazek XIII*. Olomouc 1994, s. 164.

Závěr

Ve své práci jsem se pokusil nastínit základní průběh industrializace v Krnově v období od počátku průmyslové revoluce ve čtyřicátých letech 19. století do roku 1914, kdy byl vývoj obecně narušen vypuknutím první světové války. Toto velmi obsáhlé téma jsem se pokusil omezit na vývoj krnovského průmyslu, železnice, školství a vývoj počtu obyvatel. Důraz byl v práci kladen na textilní průmysl, neboť toto průmyslové odvětví mělo zásadní vliv nejen na industrializaci, ale na celkový vývoj města. Dalším problémem, se kterým se snažila tato práce vypořádat, byla problematika zpravování dějin Krnova v uvedeném období.

Teprve postupné rozkrývání pramenů odhalilo nesnáze související se zpracováním daného tématu. Na jedné straně bylo nutné vyrovnat se s absencí informací shrnujícího charakteru, na straně druhé se značným množstvím dochovaného archivního materiálu. Co lze obvykle vyčíst z přehledů, statistik či výročních zpráv, tohoto se většinou nedostávalo, a tak bylo nutné hledat jinde. Archivního materiálu je dostatek, avšak občasná šíře jednotlivých archivních inventárních položek je velmi široká, a tak zpracování této diplomové práce bylo heuristicky velmi náročné, občas se dostalo jen na studium formou sond v rámci vytipovaného materiálu.

Ze soupisu jednotlivých továren, který tvoří hlavní část kapitoly o krnovských průmyslových podnicích, lze vyvodit mnohé. Jaká byla struktura krnovské průmyslové výroby, v jakém období byly továrny zakládány, jaké bylo jejich vybavení. Právní záležitosti firem byly zpracovány na základě spisů Krajského soudu v Opavě, ovšem i zde jsem se potýkal s heuristickými problémy. Po přečtení továrního soupisu můžeme bezpečně říci, že Krnov byl textilním městem. Již od počátku mělo město pro textilnictví výhodné podmínky. A tak bylo jen otázkou času, kdy postupující myšlenky průmyslové revoluce zasáhnou i Krnov. Její technické výtobytky, především parní stroj a také železnice, se na

podobě města významně podepsaly. Kvůli omezenému prostoru u řek byly stavěny velké tovární budovy, které jsou v Krnově stále patrné. Velká část města táhnoucí se podél řeky je doslova obsypána těmito budovami, a tak se textilnictví nasmazatelně podepsalo na architektonické podobě města. Naopak nelze s určitostí říci, jak velký vliv měla na podobu města železnice, které se Krnovu dostalo v roce 1872. Nicméně tento významný fenomén 19. století jsem opomenout nemohl. Jistým krnovským specifickým je fakt, že ačkoliv obecně dalo textilnictví impuls pro průmyslovou revoluci a pak jeho význam klesal, v Krnově si toto průmyslové odvětví udrželo svou pozici dalších sto let. Textilní průmysl byl natolik silný, že si vyžádal nejen vznik továrny, která se přímo věnovala výrobě tkalcovských stavů, ale také dalších strojírenských podniků, kterých bylo pro chod industriálního města potřeba. Poptávka po stále větším počtu kvalifikovaných sil si vyžádala i vznik odborné tkalcovské školy. Zájem o studium na ní byl dokonce tak velký, že škola kromě denního studia otevřela také večerní kurz, většinou navštěvovaný pracujícími lidmi. Tito nepracovali jen v textilním průmyslu, ale dobře si uvědomovali výhody středního vzdělání, jež škola poskytovala. V části zabývající se krnovskými tiskárnami je kromě jejich výčtu věnován prostor především novinám, které od padesátých let 19. století v Krnově vycházely. Jejich stručná charakteristika měla za úkol nastínit především možnost práce s těmito periodiky za účelem dalšího zpracování krnovských dějin. V tomto tisku nejen uveřejňované zprávy ze zasedání obecního zastupitelstva mohou přiblížit každodenní život Krnova. Nebylo však mým záměrem značné množství tohoto materiálu v práci obsáhnout, a tak je zde zmíněna alespoň ona možnost dalšího studia. Jako velice zajímavá se jeví i problematika vlivu krnovských průmyslníků na komunální politiku a tím i na život města. Neméně pozornosti by si zasloužilo i zpracování stavebního vývoje Krnova.

Z výše uvedených řádků vyplývá, že další možnosti výzkumu jsou široké, stačí jen najít odvahu a chuť pustit se do dalšího bádání.

Použité zkratky

AMK - Archiv města Krnova

KS - Krajský soud

OÚ - Okresní úřad

OŽK - Obchodní a živnostenská komora

ZVIS - Zemská vláda slezská

Prameny a literatura

Prameny

a) nepublikované:

Zemský archiv Opava:

- fond Krajský soud Opava
- fond Obchodní a živnostenská komora Opava
- fond Zemská vláda slezská
- fond W. a J. Bellak, továrna na vlněné módní zboží, Krnov
- fond: Otto Fiedler, továrna na čistící vlnu, Krnov
- fond: Karel Ehlotzky, továrna vlněných látek, Krnov
- fond: Franz Czerny, továrna vlněných látek, Krnov
- fond: Jan Kudlich, továrna na vlněné látky, Krnov
- fond: Alois Larisch a synové, továrna na sukna a vlněné látky, Krnov
- fond: Josef Laske, továrna na sukna, Krnov
- fond: Spojené továrny vlněného zboží, a. s., Krnov
- fond: Heinrich Steuer, výroba zboží z ovčí vlny, Krnov
- fond: Florian Schmidt a syn, továrna na vlněné látky, Krnov
- fond: Josef Wagner, továrna na umělou vlnu a výroba matrací, Krnov
- fond: Krnovská továrna na sukna, a. s., Krnov
- fond: Jana Kudlicha synové, továrna na punčochy a přádelna, Krnov
- fond: Schmidtová a spol., továrna na pletené a stávkové zboží, Krnov

Okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově:

- fond Archiv města Krnova
- fond Okresní úřad v Krnově
- fond Odborná tkalcovská škola německá v Krnově

b) publikované:

- Berufstatistik nach dem Ergebnissen der Volkszählung vom 31. December 1890 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern. Wien 1894.
- Berufstatistik nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in Österreich. Wien 1916.
- Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, dann der Militärgränze. Wien 1871.
- Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien 1872.
- Bevölkerung und Viehstand von Schlesien nach der Zählung vom 31. December 1869. Wien 1871.
- Die Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach Aufenthalt und Zuständigkeit. Wien 1882.
- Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern. Wien 1892.
- Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1910 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern. Wien 1912.
- Die Gemeinden und Gutsbezirke des Preussischen Staates und ihre Bevölkerung. Berlin 1874.
- Ergebnisse der nach dem Stande vom 31. December 1880 in Schlesien ausgeführten Zählung der Bevölkerung und der Häuslichen Nutzthiere. Wien 1882.
- Podrobný seznam míst ve Slezsku. Wien 1885.
- Statistischer Bericht über die Industrie Schlesiens im Jahre 1870. Troppau nedatováno.
- Statistischer Bericht über die Industrie Schlesiens im Jahre 1875. Troppau nedatováno.

- Statistischer Bericht über die Industrie Schlesiens sowie über die anderen wirtschaftlichen Verhältnisse dieses Kronlandes in den Jahren 1880 und 1881. Troppau nedatováno.
- Statistischer Bericht über die Industriellen und gewerblichen Verhältnisse Schlesiens im Jahre 1885. Troppau nedatováno.
- Statistischer Bericht über die volkswirtschaftlichen Verhältnisse Schlesiens im Jahre 1890. Troppau nedatováno.
- Statistischer Bericht über die volkswirtschaftlichen Verhältnisse Schlesiens im Jahre 1895. Troppau nedatováno.
- Summarischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer für Schlesien über die wirtschaftlichen Verhältnisse ihres Bezirkes im Jahre 1899. Troppau 1900.
- Summarischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer für Schlesien über die wirtschaftlichen Verhältnisse ihres Bezirkes im Jahre 1900. Troppau 1901.
- Summarischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer für Schlesien über die wirtschaftlichen Verhältnisse ihres Bezirkes im Jahre 1901. Troppau 1902.
- Summarischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer für Schlesien über die wirtschaftlichen Verhältnisse ihres Bezirkes im Jahre 1904. Troppau 1905.
- Summarischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer für Schlesien über die wirtschaftlichen Verhältnisse ihres Bezirkes im Jahre 1905. Troppau 1906.
- Vollständiges Ortschaften-Verzeichniss der im Reichsrathe vertretenen Königreich und Länder. Wien 1882.

Tisk

- Das Echo (1852, 1862, 1872, 1882, 1892, 1902, 1912)
- Jägerndorfer Anzeiger (1880, 1881, 1890, 1892, 1900, 1902, 1910, 1912)
- Jägerndorfer Zeitung (1880, 1882, 1892, 1907, 1910, 1912)

Literatura

- 100 Jahre Alois Larisch & Söhne Schafwollwarenfabrik Jägerndorf, 1831–1931. Jägerndorf 1931.
- 120 let trvání gymnázia v Krnově. 50 let českého gymnázia v Krnově. Krnov 1995.
- 130 let tratě Olomouc – Krnov – Opava. Krnov 2002.
- 185 let tradice stuh a prýmků – Závody S. K. Neumanna – výroba stuh a prýmků n. p. Krnov. Krnov 1985.
- Bartoš, Josef a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960, svazek XIII. Olomouc 1994.
- Bezděková, Hana: Z dějin podniků, továren a závodů v českých zemích. Výběrová bibliografie I–III. Praha 1982–1984.
- Biermann, Gottlieb: Geschichte der Herzogsthümer Troppau und Jägerndorf. Teschen 1874.
- Blucha, Vladimír – Zapletal, Ladislav: Krnov. Krnov 1969.
- Festschrift zur Feier des 50-jährigen Bestandes der Staats-Oberrealschule in Jägerndorf. Jägerndorf 1925.
- Horská, Pavla – Maur, Eduard – Musil, Jiří: Zrod velkoměsta. Praha – Litomyšl 2002.
- Hosák, Ladislav: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Sv. 1. Ostrava 1967.

- Indrová, Jana: Bibliografie historicko-vlastivědné literatury severní Moravy a Slezska za léta ... : pomůcka pro vlastivědnou práci. Opava 1998–.
- Jakubec, Ivan – Jindra, Zdeněk: Dějiny hospodářství Českých zemí. Praha 2007.
- Kinzer, Heinrich: Studie über vorgeschichtliches Spinnen und Weben auf den beiden Burgbergen bei Jägerndorf. Troppau 1925.
- Kinzer, Heinrich, Königer, Ernst.: Die Jägerndorfer Stadttore und ihre Geschichte. Jägerndorf 1927.
- Kladiwa, Pavel: Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914. I. díl. Ostrava 2007.
- Kladiwa, Pavel: Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914. II. díl, 1. svazek. Ostrava 2008.
- Košútek, Martin: Město Krnov v pohledech minulých staletí. Krnov 1982.
- Kubíček, Jaromír – Vlach, Jaroslav: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Sv. 2. Ostrava 1968.
- Kuča, Pavel: Otisky poutníka Ahasvera. Moravský Beroun 2002.
- Kupka, Vladimír a kol.: Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2001.
- Lilley, Samuel: Stroje a lidé v dějinách: historie nástrojů a strojů ve vztahu ke společenskému pokroku. Praha 1973.
- Martinek, Libor: Hledání kořenů: literatura Krnovska a její představitelé: (kompendium). Od středověku po interetnické vztahy v literatuře 20. století. Opava 2009.
- Michl-Bernard, Alexandr: Krnov v proměnách. Třebíč 2010.
- Myška, Milan a kol.: Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století. Ostrava 2003.
- Myška, Milan: Rozbřesk podnikatelů. Moravský Beroun 2000.
- Pávek, Miloslav: Textilní výroba v historickém přehledu I, II. Praha 1971–1972.

- Plánský, Bohumil a kol.: Krnov: město královského nástroje = Jägerndorf: die Stadt des königlichen Instrumentes. Krnov 2007.
- Pravdová, Božena: Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha 1998.
- Ryšková, Michaela: Sdílné město / A communicative town. Ostrava 2008.
- Schulig, H.: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf, Troppau 1923.
- Seberová, Dáša: Archivní pomůcky a publikace státního oblastního archivu v Opavě z let 1975–1980. In: Sborník Státního oblastního archivu v Opavě 1975–1980. Opava 1982, str. 78–117.
- Šupík, V.: 100 let mechanické výroby vlněných tkanin. Krnov 1962.
- Varhany Krnov (1873–1973). Krnov 1973.
- Z dějin textilu. Studie a materiály. Sborník příspěvků k dějinám textilní a oděvní výroby v ČSSR. Sv. 1–12. Ústí nad Orlicí 1982–1988.

Studie v časopisech

- Donát, Jaroslav: Přehled dějin Krnovska do konce 19. století. In: Krnovsko, č. 5, 1958, s. 2–8.
- Hosák, Ladislav: Historický místopis krnovského okresu II. In: Krnovsko, č. 6, 1959, s. 9–10.
- Krnovské soukenictví v r. 1867. In: Krnovsko, č. 5, 1958, s. 16.
- Luňák, Karel: Krnovské varhanářství. In: Krnovsko, č. 1, 1957, s. 9–10.
- Myška, Milan: Kdy vznikla nejstarší krnovská továrna? In: Krnovsko, č. 4, 1958, s. 10–12.
- Ruml, Oldřich: Mezi manufakturou a moderní textilní továrnou. In: Krnovsko, č. 3, 1958, s. 16–17.
- Sedláček, Karel: Plynárenství na Krnovsku. In: Krnovsko, č. 2, 1957, s. 12–13.

- Vybíral, Jindřich: Krnovský Rothsfeiler. In: Umění, 1993, s. 405–414.
- Vybíral, Jindřich: Průmyslová architektura v Krnově. In: Památky a příroda, č. 5, 1991, s. 274–279.
- Vybíral, Jindřich – Zatloukal, Pavel: Architektura let 1850–1950 v Krnově. In: Umění, č. 6, 1990, s. 521–533.
- Z počátků filmových představení v Krnově. In: Krnovsko, č. 1, 1957, s. 13.

Resume

The topic of my diploma thesis is the development of industrialization in Krnov from 1840th (a beginning of the industrial revolution in this town) to 1914. The main chapter considers industry development. It is mainly focused on the textile industry because the industrial revolution began in this branch. The textile industry usually impulsed the industrial revolution and then its importance declined. But the textile industry in Krnov played a main role also during the next decades and it had a big influence on the town life. Other chapters consider the railway development, the education development, especially the vocational textile school, and the population development in that period. One of the most important aspects of this diploma thesis is a reflection of the problems connected with a processing of the Krnov history in the 19th century. It should be helpful to the next research.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Stanislav Klívar

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta, Katedra historie

Název práce: Industrializace Krnova od 40. let 19. století do roku 1914

Vedoucí práce: PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.

Počet znaků: 128 981

Počet příloh: 0

Počet položek v seznamu pramenů a literatury: 92

Klíčová slova: Krnov, industrializace, průmyslová revoluce, průmysl, továrny, železnice, školství, počet obyvatel, textilnictví

Charakteristika práce: Práce se zabývá industrializací Krnova od 40. let 19. století (počátek průmyslové revoluce v tomto městě) do roku 1914. Největší část je věnována vývoji krnovského průmyslu, přičemž důraz je kladen na textilní průmysl, ve kterém průmyslová revoluce začala. V Krnově hrálo toto průmyslové odvětví významnou úlohu i v dalších desetiletích a ovlivňovalo život celého města. Dále je práce věnována také vývoji železnice, vývoji školství, především odborné tkalcovské škole, a vývoji počtu obyvatel v uvedeném období. Jedním z významných aspektů práce je reflexe problematiky zpracování dějin Krnova v 19. století; má v tomto směru napomáhat dalšímu bádání.